

THEMA:

AMERIKA NA WO2

AANZET

JAARGANG 26 NR 2

Historisch tijdschrift AANZET, opgericht in 1982, wordt sinds 2000 uitgegeven door de Utrechtse Historische Studenten Kring. Een jaargang bestaat uit twee nummers.

De redactie biedt jonge historici de ruimte artikelen te publiceren op basis van historisch onderzoek of recente historische uitgaven.

De *Aanzet*-redactie bestaat uit studenten die op vrijwillige basis werken. Naast hun functie als gewoon lid, hebben enkelen een nevenfunctie in de redactie. Zij studeren geschiedenis aan het Instituut voor Geschiedenis aan de Universiteit Utrecht.

ADRES

Historisch Tijdschrift *Aanzet*
Drift 10
3512 BS Utrecht
030 2536449
redactie.aanzet@gmail.com

ABONNEMENTEN

Giro 5360314
t.n.v. UHSK
3512 HL/66 Utrecht
o.v.v. het gewenste abonnement.

Een jaarabonnement kost € 7. Steunleden betalen € 12. Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij twee maanden voor afloop opgezegd. Leden geven een adreswijziging door aan de

redactie.

LOSSE NUMMERS

Losse nummers zijn verkrijgbaar bij het Boekenfonds van de Utrechtse Historische Studentenkring (€ 2,50).

ISSN

0926-1265

REDACTIE

Roland Bertens, Guido van Eijck, Syrinx Fakkeldij, Paula Hendriks, Anouk IJlst, Matthijs Kuipers, drs. Reinier Meijering (hoofdredacteur), Hans Schouwenburg (secretaris), Wessel Toonen, Loes Zuidervaart

MEDEWERKERS

Stijn Peeters (vormgeving), Suzanne M. Schonbeck, Maurits Rost, Gertine Hofmeijer

REDACTIERAAD

prof. dr. Leen Dorsman, prof. dr. Joris van Eijnatten, dr. Liesbeth van de Grift, prof. dr. Ed Jonker, dr. Carine van Rhijn, drs. Edwin van der Veldt

(Juni 2011)

VOORWOORD

- 4 Voorwoord
Reinier Meijering

ARTIKELN

- 5 Selling the American War
Suzanne M. Schonbeck
- 20 De regering Bush en het Israël/Palestina conflict
Maurits Rost
- 33 De strijd der Afro-Amerikanen
Gertine Hofmeijer

RUBRIEKEN

- 46 Middeleeuwse Kebab
Anouk IJlst en Hans Schouwenburg
- 49 Een interview met Lynn Hunt
Guido van Eijck

RECENSIES

- 57 Doe af dat kogelvrij wetenschapsvest
Guido van Eijck
- 60 Een groot verhaal
Hans Schouwenburg
- 63 De NSB was niet antisemitisch en andere moreel onaanvaardbare taboes
Syrinx Fakkeldij
- 66 Alleen de Fransen werden er beter van!
Wessel Toonen
- 69 Grand narratives en nieuwe vragen
Roland Bertens
- 72 “Met stenen moet je niet gooien, maar metselen”
Anouk IJlst

De Verenigde Staten

REINIER MEIJERING

VOORWOORD

De Verenigde Staten van Amerika zouden met enig recht de leidende natie van de 20e eeuw kunnen worden genoemd. Maar tot op de dag van vandaag hebben de VS in ongeveer elke kwestie in de wereld een zwaarwegende stem. Hoewel hun financieel-economische status scheuren vertoont en opkomende economieën als China, India en Brazilië steeds vaker naast Amerika op het podium verschijnen, blijft de vooraanstaande politieke positie van de VS op het wereldtoneel vrijwel onaangetaast.

De relatie van de Amerikaanse overheden met haar burgers is niet altijd even florissant geweest. Massale burgerbewegingen en protesten tegen de raciale scheidingen en tegen Amerikaanse bemoeienis in het Vietnamconflict bereikten in de jaren '60 een kookpunt, met verstrekkende gevolgen in het verdere verloop van de 20e eeuw. Het Vietnamese trauma bijvoorbeeld leidde er toe dat tot en met de Golfoorlog de VS zich niet mengden in een buitenlands militair avontuur. Bovendien werden de conflicten waarin de VS wel betrokken raakten op intrigerende wijze aan de bevolking uitgelegd, zo laat het artikel

van Suzanne Schönbeck zien. Hoe de VS zich tijdens de regering van Bush jr. gepositioneerd heeft in het Palestijnse conflict doet Maurits Rost in zijn artikel uit de doeken.

Toonbeeld van de strijd tegen de rassenscheiding is één van die figuren die door zijn optreden, retorische vermogen en geweldloos verzet een gigant in de wereldgeschiedenis mag worden genoemd. Over de aard van de burgerrechtenbeweging en de figuur van Martin Luther King jr. daarin schreef Gertine Hofmeijer een bijdrage aan dit nummer.

De onderwerpen zijn stuk voor stuk gevoelige thema's in de Amerikaanse politiek van na de Tweede Wereldoorlog. Maar, zoals King in 1963 voor het Lincoln Memorial speeche: "And so, even though we face the difficulties of today and tomorrow, I still have a dream." <<

Selling the American War

ARTIKEL

U.S. Presidents, the Media and Public Opinion

SUZANNE M. SCHÖNBECK

'Even about four months after the end of hostilities in Iraq, almost one half of Americans believed that evidence had been discovered that Saddam Hussein was working closely with al Qaeda terrorists, almost one quarter believed that the United States had uncovered weapons of mass destruction in Iraq, and a quarter believed that world public opinion favoured the United States going to war against Iraq'.¹

1 Ole R. Holsti, *Public Opinion and American Foreign Policy* (Ann Arbor 2004) 285. This paper is an adapted version of my

What Ole R. Holsti expresses here in his *Public Opinion and American Foreign Policy* is that George W. Bush and his administration went too far in their attempt to sell the war in Iraq to the American public. His claim is supported by the authors Michael Isikoff and David Corn, who argue that the campaign for the war was built on mis-

master thesis written in 2009. See: Suzanne M. Schönbeck, *Selling the American War: The Role of Public Opinion, the Media, and Political Rhetoric in American Foreign Policy*, master thesis Utrecht University 2009.

leading information supplemented by 'the most drastic and forceful rhetoric'.²

Franklin D. Roosevelt, Harry S. Truman, George H. W. Bush and George W. Bush Jr.

Other scholars even view the way in which the Iraq War was sold to the public as a departure from the American foreign policy tradition. For example, Stefan Halper and Jonathan Clarke claim that the neo-conservatives were waging war under false pretences. Public support was generated with help of the media and misconceptions about the war. This is something that, according to Halper and Clarke, 'brought about a broken public trust' in the American government.³

While the Bush administration's manipulation and misuse of intelligence to sell the war in Iraq is disputed, not all

2 Michael Isikoff and David Corn, *Hubris: The Inside Story of Spin, Scandal, and the Selling of the Iraq War* (New York 2006) 410.

3 Stefan Halper and Jonathan Clarke, *America Alone: The Neo-Conservatives and the Global Order* (Cambridge 2004) 203.

scholars agree that the campaign for the Iraq War constituted a radical departure from the American foreign policy tradition. Jon Western, for instance, believes that the media manipulation by the Bush administration was 'only the latest chapter in a long historical pattern of selling war'.⁴ Ever since Franklin Delano Roosevelt's presidency and U.S.'s involvement in WWII, foreign policy elite groups influenced decision making about war, while pursuing and selling their own political agendas. The same is true for the neoconservatives; their efforts to enforce a war in Iraq predated both Bush's presidency and the September 11 attacks. Western also sees a pattern within the American war campaign itself, for example in the use of intelligence information: 'when it suited his purpose, each president cited and championed intelligence reports that favoured his view of the world, while discounting or dismissing intelligence reports that contradicted or weakened his position'.⁵

This paper will attempt to answer the question to what extent the way in which the Bush administration sold the Iraq War to the public departed from the twentieth-century American tra-

4 Jon Western, *Selling Intervention and War: the Presidency, the Media and the American Public* (Baltimore 2005) x.

5 Western, *Selling Intervention and War*, 225.

dition of selling war. It will present a comparative historical analysis of the war campaigns by former presidents Franklin D. Roosevelt, Harry S. Truman, George H. W. Bush and George W. Bush. These presidents were commander in chief during four very different conflicts in American history, each war unique in its context. With this analysis, this paper will attempt to place a contemporary issue, the Iraq War, within a broader context of studies on the role of public opinion and the media in American foreign policy. The next paragraph will provide a short overview of this debate.

PUBLIC OPINION, MEDIA AND FOREIGN POLICY

After WWII, a majority of historians agreed that public opinion, considered to be superficial and inconsistent, had no real impact on foreign policy.⁶ In the wake of the Vietnam War, however, this consensus came to be challenged: historians started to stress the importance of the public in foreign policy making.⁷

6 O.R. Holsti, 'Public opinion and foreign policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus Mershon series: Research Programs and Debates', *International Studies Quarterly* 36.4 (1992) 439-466, there 442.

7 Michael Leigh, *Mobilizing Consent: Public Opinion and American Foreign Policy, 1937-1947* (Westport and London

Recently, though, George C. Edwards III argued that the role of public opinion in foreign policy has been overestimated. Although presidents are sometimes able to maintain existing public support for their policies, the chances of success at changing public opinion into other directions are rather limited.⁸ Richard Sobel, on the other hand, again stresses the importance of public opinion. The starting point of his argument is the so-called 'climate of opinion', that builds 'dikes' for the government, 'setting the limits within which policy must operate'.⁹ In other words, public opinion constrains foreign policy making by limiting the options policymakers have to frame their policy. Other scholars agree that public opinion can be a constraining factor, but stress that it is possible for a president to stretch these limits. Scott B. Blinder, for instance, thinks that presidents are able to create public support for their policies by setting the agenda, thereby drawing attention to the issue. He analyses the case of the war in Iraq in 2002, arguing that by going public, President George W. Bush successfully brought 'Iraq to

1976) ix.

8 George C. Edwards III, *On Deaf Ears: the Limits of the Bully Pulpit* (New Haven 2003) 241.

9 Richard Sobel, *The Impact of Public Opinion on U.S. Foreign Policy since Vietnam: Constraining the Colossus* (New York 2001) 22.

the top of the public's list of most important problems facing the nation'.¹⁰

The best time for a president to influence public opinion is during a crisis situation. The effect of a national crisis on public opinion has often been called the 'rally-round-the-flag phenomenon'. As an illustration - though comparisons between Pearl Harbor and the 9/11 attacks are not to be made without caution - it is safe to conclude that 'most Americans have reacted to the two events in the same way : with a determination to punish the perpetrators'.¹¹ Also, this 'desire to support the country's leadership in time of trouble' was the motivating sentiment in public support for both the Korean and the Vietnam War.¹² Presidents can use these national sentiments to transform them into support for their political agendas.

In 1963, Bernard Cohen examined the relation between the media and foreign policy, concluding that there was a close cooperation between the U.S. government and the U.S. media at the

10 Scott B. Blinder, 'Going Public, Going to Baghdad: Presidential Agenda-Setting and the Electoral Connection in Congress', in: George C. Edwards III and Desmond King (eds.), *The Polarized Presidency of George W. Bush* (New York 2007) 325-350, there 344.

11 Ole R. Holsti, *Making American foreign policy* (New York 2006) 300.

12 John E. Mueller, *Policy and Opinion in the Gulf War* (Chicago 1994) 58.

time. The media naturally followed government's political stance, which Cohen explained by the Cold War context.¹³ The emergence of a national printed press and the rise of television led to fundamental changes in the position of the media in American politics. The media expanded its power, as 'the national press was more hostile to political authority than the local press, and national television seemed more critical of such authority than the national press'.¹⁴

According to Robert Entman, the breakdown of the Cold War consensus has further heightened the media's power.¹⁵ American media have become more independent to frame the news according to their own judgments and interpretations. During periods of crisis, however, editors and reporters have less access to up-to-date information which consequently makes them less critical. Moreover, 'an overly negative

13 Bernard C. Cohen, *The Press and Foreign Policy* (Princeton 1963) 259.

14 Samuel P. Huntington, *American Politics: The Promise of Disharmony* (Cambridge 1981) 217.

15 Robert M. Entman, 'Declarations of Independence: the Growth of Media Power after the Cold War', in: Brigitte Nacos Isernia, Robert Shapiro and Pierangelo (eds.), *Decisionmaking in a Glass House: Mass Media, Public Opinion, and American and European Foreign Policy in the 21st Century* (Oxford 2000) 11-26, there 11.

piece can easily be depicted as rocking the boat—perhaps even as disloyalty—at a time of dire peril'.¹⁶ Patrick O'Heffernan describes the process in terms of 'mutual exploitation'. Foreign policy makers view the media 'as part of the policy process, and the government has become and must remain part of the media process'.¹⁷ Des Freedman points out that this situation is shocking, but not unprecedented: 'both institutions, despite many tensions and arguments, have traditionally shared the same assumptions and objectives in the pursuit of military victory'.¹⁸

In short, governments need the media to be sympathetic towards their policy, and editors and journalists share many of their government's ideological assumptions about war and are anxious not to undermine the national interest. How public opinion and the government's relation with the media have influenced the president's war campaigns

16 Steven Casey, *Selling the Korean War: Propaganda, Politics, and Public Opinion in the United States, 1950-1953* (New York 2008) 12.

17 Patrick O'Heffernan, *Mass Media and American Foreign Policy: Insider Perspectives on Global Journalism and the Foreign Policy Process* (Norwood 1991) 233.

18 Des Freedman, 'Misreporting War Has a Long History', in: David Miller (ed.), *Tell Me Lies: Propaganda and Media Distortion in the Attack on Iraq* (London and Ann Arbor 2004) 63.

will be analyzed in the next paragraphs.

ROOSEVELT AND WORLD WAR II

Roosevelt's administration was shaped in an isolationist tradition. Isolationists believed that meddling in foreign affairs was unnecessary, and not worth the risk in lives, money and freedom. Roosevelt's campaign for war in Europe therefore had to be careful and well balanced.¹⁹ Thus, in one of his key speeches before his re-election, Roosevelt promised the country that their 'boys' were 'not going to be sent in any foreign wars'.²⁰ The radio as a new and upcoming medium soon came under federal control. Through broadcasting, Roosevelt tried to bring the interventionist point of view into people's living rooms. He started mentioning the importance of European affairs of America in his fireside chats. On September 3, 1939, for example, he warned that 'when peace has been broken anywhere, the peace of all countries everywhere is in danger'. Moreover, Roosevelt started to see isolationists, who were 'contributing mightily to the apathy and disunity jeopardizing national survival', more

19 Steven Casey, *Cautious Crusade: Franklin D. Roosevelt, American Public Opinion, and the War against Nazi Germany* (Oxford 2001) xviii.

20 Alonzo L. Hamby, *Liberalism and its Challengers: From FDR to Bush*, (Oxford 1992 [1985]) 41.

and more as his political opponents.²¹

By the end of 1941, isolationists could no longer compete against interventionist's broadcasts. The fireside chats proved to be an effective vehicle for 'increasing public awareness of the national crisis, while building faith in its ability to deal with it'.²² David Michael Ryfe argues that Roosevelt had turned his fireside chats into media events, monopolizing the air by preempting other radio programs, in order to mobilize the public. Roosevelt had achieved his radio success by employing 'the grammar of mass culture in his fireside chats to close the gap between him and his mass audience'.²³

Roosevelt enjoyed dealing with the press. He turned his weekly press conferences into a stable communication channel with the American public. It is for this reason that the institutionalization of the medium is often attributed to him. But from 1935 until the war in Europe intensified in 1939, the press became more and more critical.

21 Richard William Steele, *Propaganda in an Open Society: the Roosevelt Administration and the Media, 1933-1941* (Westport 1985) 72.

22 Robert J. Brown, *Manipulating the Ether: the Power of Broadcast Radio in Thirties America* (Jefferson 1998) 90

23 David Michael Ryfe, 'Franklin Roosevelt and the fireside chats', *The Journal of communication* 49.4 (1999) 80-103, there 81-82.

Furthermore, from 1939 on, the administration became involved in foreign affairs and Roosevelt was forced to conceal important developments from the public. In March 1940, Roosevelt permitted the Secretaries of War and Navy to stamp documents as 'secret' or 'confidential'. David Wise believes that the invention of the military classification system, as the enactment by Roosevelt was called, laid the foundation for 'a system of institutionalized lying'. In the words of Wise: 'never before in our history has the American public accepted a classification system in peacetime that permits dozens of civilian agencies to stamp documents secret and to control information'.²⁴

In 1941, the Lend-Lease bill was issued under Roosevelt's supervision. The bill marked an important step away from isolationism, for it allowed the United States to supply Britain, the Soviet Union, France, China and other allied nations with a great amount of war material. In one of his fireside chats, Roosevelt convinced his fellow Americans of the importance of the Lend-Lease programme. America would send 'ever-increasing numbers, ships, planes, tanks, guns' to Europe, Roosevelt explained, because the freedom of these democracies needed to be

24 David Wise, *The Politics of Lying: Government Deception, Secrecy, and Power* (New York 1973) 347.

protected.²⁵At the same time, however, the Lend-Lease bill generated increasing tensions with Nazi Germany, culminating in September 1941 with the 'Greer Incident', when a German submarine and an American warship came into conflict. Although minor in scale, it was the first military clash between America and Germany during WWII.

A public rise of anti-German sentiment that followed the incident, was put to good use by Roosevelt, who described the accident 'as one determined step towards creating a permanent world system based on force, on terror and on murder'.²⁶From now on, America was involved in an undeclared naval war in the Atlantic, with solid majority support. In his fireside chat, Roosevelt did not mention that the American submarine Greer was following the U-boat, or that the Greer was in an area that Hitler considered his 'Combat Zone'.²⁷ He withheld information from the public, and presented the event in a misleading way. According to Robert Dallek, Roosevelt is guilty of establishing a tradition of decei-

25 Franklin Delano Roosevelt, *State of the Union (Four Freedoms) speech*, January 6, 1941.

26 Franklin Delano Roosevelt, *Fireside Chat 18: On The Greer Incident*, September 11, 1941.

27 Thomas A. Bailey and Paul B. Ryan, *Hitler vs. Roosevelt: the undeclared naval war* (New York 1979) 175.

ving the public: 'his action in the USS Greer incident created a precedent for manipulation of public opinion which would be repeated by later Presidents in less justifiable circumstances'.²⁸

When Japan attacked Pearl Harbor on December 7, 1941, the United States were officially at war. Roosevelt's manipulating, but cautious, rhetoric did not change. Indeed, by moving cautiously and responding to changing circumstances, he was very successful in gradually moving opinion towards war.

TRUMAN AND THE KOREAN WAR

Harry S. Truman was the first modern president challenged to sell a so-called 'limited war'. Limited conflicts are difficult to sell, as it means asking Americans to fight a war abroad without any threat to, or a direct attack on their home country. Elizabeth Edwards Spalding describes how Truman's containment of communism during the Korean War (1950 – 1953) was in fact a foreign policy-model to promote American principles abroad. By doing so, she even sees a parallel between the beginning of the Cold War and Bush Jr's foreign policy that started the war on terror.²⁹

28 Robert Dallek, *Franklin D. Roosevelt and American foreign policy* (New York 1979) 289.

29 Elizabeth Edwards Spalding,

Truman's containment policies would emerge during his handling of the Korea crisis, after the North attacked the South on June 24, 1950. Taking into account both the security of the United States as well as the integrity of the United Nations, the Truman administration outlined their policy. The United States had to provide the world with strong and restrained leadership, while strengthening both its own and its allies' positions so as to prevent crises elsewhere. Thus, when on June 29 the news came that U.S. assistance in South Korea was needed, Truman immediately authorized General MacArthur to use all troops under his command. The president, however, did not consult nor inform the American people. Moreover, in a briefing to American legislators, he even provided outdated information, saying that American troops were merely supporting the troubled Korean country while in fact combat forces were already sent into battle.³⁰

In Truman's long awaited radio address he did not make a clear statement on the crisis, and at a press conference somewhat later he still did not admit that the nation was at war. So when a reporter asked whether they could 'call this a police action under the UN', Tru-

The First Cold Warrior: Harry Truman, Containment, and the Remaking of Liberal Internationalism (Lexington 2006) 8.

30 Casey, *Selling the Korean War*, 29.

man replied by saying 'yes, that is exactly what it amounts to'.³¹ This partly had to do with the fact that he was not the most naturally charismatic president. Truman did not believe that popular opinion ought to play a role in foreign policy decision making at all. Also, because of his poor eyesight and consequently his inability to read aloud a written speech text, he was never a great public speaker.³²

During Truman's entire term as president (1949 – 1953), television was on the rise. However, as a medium it was still of limited importance, and the press remained the main communication channel to the American public. Truman did his best with the press, but he lacked Roosevelt's ease to charm them and handle their tricky questions.³³ However, during the run-up to the Korean War, the press was

31 Franklin D. Mitchell, Harry S. Truman and the News Media: Contentious Relations, Belated Respect (Columbia and London 1998) 65.

32 Hamby, *Liberalism and Its Challenges*, 68.

33 Wise, *The Politics of Lying*, 316.

*Under
Truman
a war
opponent
risked being
labelled a
communist*

not disloyal to the administration. In fact, openly criticizing foreign policy was risky during the 1950s, when the 'Red Scare' of communism was at its height. This probably also attributed to the high levels of public support for the intervention, as opposing the war was dangerous in this era of McCarthyism and Cold War-anxiety: a war opponent expressing dissent risked being labelled a communist.

In the end, it proved to be difficult for Truman to find a format in which he could best prepare the nation for an intervention in Korea. Reporting Congress on the matter might have seemed as if the president sought approval for a declaration of war, which could have caused war hysteria.³⁴ Then again, to make no statement at all would have made him a target of strong criticism. This uncertainty eventually caused a conflict between Truman and the news media, who perceived his stance as an attack on their freedom of press.³⁵ Therefore, he could not turn these media into propaganda instruments, but by withholding information he was at the same time hindering journalists' efforts to articulate solid criticism. Truman finally informed the public about his decision-making process on July 19, days after the military start of the war

34 Casey, *Selling the Korean War*, 34.

35 Mitchell, Harry S. Truman and the News Media, 64.

in Korea. He did so in an address on national radio and television. But the public did not seem to mind, as in the end, Truman led a unified public into a war with strong international support.³⁶

BUSH SENIOR AND THE FIRST GULF WAR

The Gulf War (1990 – 1991) is sometimes described as 'the mother of all polling events', so as to illustrate the large amount of surveys that accompanied the war.³⁷ What is most striking about the polling data in the build-up to the Gulf War, is that public attitudes towards the war did not change much. Richard Sobel, in his *The Impact of Public Opinion on U.S. Foreign Policy since Vietnam*, found that the public 'displayed remnants of the Vietnam syndrome', referring to the general restraint towards military interventions that followed the Vietnam War.³⁸

36 Gary R. Hess, *Presidential Decisions for War: Korea, Vietnam, the Persian Gulf, and Iraq* (Baltimore 2009 [2001]) 40.

37 Ole R. Holsti, 'American Public Opinion and Foreign Policy: Did the September 11 Attacks Change Everything?', in: Forsythe, McMahon and Wedeman (eds.), *American Foreign Policy in a Globalized World* (New York 2006) 141-171, there 143.

38 Sobel, *The Impact of Public Opinion on U.S. Foreign Policy since Vietnam*, 141.

During his presidency, Ronald Reagan had started to support Iraq on a large scale, hoping that Saddam Hussein could maintain peace in the Middle East. But when Hussein invaded Kuwait on August 2, 1990, it became clear to his successor George Bush that the United States had to assume international leadership. Therefore, Bush handled the issue within the framework of the United Nations. This decision was based on the assumption that the invasion of Kuwait would threaten both international and economic stability, since Iraq would obtain control over large oil fields.

With this in mind, Bush addressed the nation in an attempt to convince the public of the fact that even though the Cold War was over, 'the world remains a dangerous place with serious threats to important U.S. interests', and that the United States moreover needed 'resources for supporting the legitimate self-defence needs of our friends and of our allies'.³⁹ In a later speech he even amplified how 'Iraq's aggression is not just a challenge to the security of Kuwait and other Gulf nations, but to the better world that we all have hoped to build in the wake of the Cold War'.⁴⁰

39 George H. W. Bush, Remarks at the Aspen Institute Symposium, Aspen, Colorado, August 2, 1990.

40 George H.W. Bush, The President's News Conference on the Persian Gulf Crisis, November 8, 1990.

Before the actual invasion of Kuwait, the media and the American people were mostly occupied with national issues. But the Iraq invasion radically changed that agenda, making the war omnipresent in all news programs.⁴¹ Timothy Cook argues that this pervasiveness had decisive consequences for the ultimate framing of the crisis, stating that 'the initial coverage is crucial for 'framing' a new phenomenon in a way that narrows the options and centrally influences later understandings'.⁴² Moreover, the media acted to Bush's war campaign by conveniently not mentioning Reagan's and Bush's former appeasement policies towards Iraq.⁴³ Bush also started to publicly compare the Iraqi leader to Adolf Hitler. In the effective propaganda against Saddam

41 Shanto Iyengar and Adam Simon, 'News Coverage of the Gulf Crisis and Public Opinion: A study of Agenda-Setting, Priming, and Framing', in: Bennett and Paletz (eds.), *Taken by Storm: The Media, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy in the Gulf War* (Chicago 1994) 167-185, there 176.

42 Timothy E. Cook, 'Domesticating a Crisis: Washington Newsbeats and Network News after the Iraqi Invasion of Kuwait', in: Bennett and Paletz, *Taken by Storm*, 105-130, there 106.

43 Edward S. Herman, 'The Media's Role in U.S. Foreign Policy', *Journal of International Affairs* 47.1 (1993) 23-45, there 38 and David L. Paletz, 'Just Deserts?', in: Bennett and Paletz, *Taken by Storm*, 277-292, there 280.

claims of 'evidence of the new villain's evil acts' were repeated over and over again. The news media tended to accept this analogy, and their output proved to have a significant effect on public opinion. Research by Jarol Manheim even shows that 'the public reacted, not to themes of democracy and human rights in Kuwait, but to Saddam Hussein as the enemy, while Kuwait was merely a symbol of his atrocities'.⁴⁴

Bush publicly compared Saddam Hussein to Adolf Hitler

As a consequence of this increasingly personalized war campaign, the public unfortunately became confused

about the aims of a possible American intervention. The policy of the United Nations was to restore stability in the Middle East, while the American public started to believe that removing Saddam Hussein from power was the main goal. The attitude of the American public could therefore be described

44 Jarol B. Manheim, 'Strategic Public Diplomacy: Managing Kuwait's Image During the Gulf Conflict', in: Bennett and Paletz, *Taken by Storm*, 131-148, there 143.

as 'unsure scepticism'. Also, the American public was divided in their opinion on the use of force. This was illustrated by the popular approval rates of Bush's foreign policy towards Iraq, which dropped from 80 percent in August, to 54 percent in November. Above all, international cooperation was important to the public. Therefore, an important turning point in the war campaign was a meeting between Secretary of State James Baker and Hussein's foreign minister Tariq Aziz on the January 9 Geneva Peace Conference. This meeting underlined the fact that Iraq was not willing to negotiate the situation in the Persian Gulf.⁴⁵ Polls conducted after the meeting showed an increasing approval of an invasion in Iraq. Reason for this shift in public opinion was probably the conviction that the U.S. had already done everything in its power to find a diplomatic solution. People came to see war as inevitable. On January 12, Congress authorized the use of force, and as the January 15 deadline passed, the United States was at war.

BUSH JUNIOR AND THE IRAQ WAR

The day after the attacks on September 11, Bush announced that 'a faceless enemy has declared war on the United

45 Hess, *Presidential Decisions for War*, 190.

States of America. So we are at war'.⁴⁶ He also clearly enunciated his aims: 'this will be a monumental struggle between good and evil. But good will prevail'. In his Address to the Nation on September 20, Bush introduced the concept of the War on Terror, hinting that there was more to come: 'our war on terror begins with al Qaeda, but it does not end there. It will not end until every terrorist group of global reach has been found, stopped and defeated'.⁴⁷ While he was cautiously waiting for the right moment to mention Iraq, Bush and other neoconservatives kept developing the case for war.

A key strategy was to maintain that regime change was nothing new. To support this claim, government officials kept referring to Bill Clinton's support of a democratic Iraq, and his signing of the Iraq Liberation Act of 1998.⁴⁸ Also, the neoconservative hardliners framed the rhetoric on Iraq in a way that made immediate action seem legitimate. The administration used intelligence information to link Saddam Hussein to terrorist organizations such as Al Qaeda, in order to compose a sales campaign

they knew the public would buy.⁴⁹ In addition, the news media made a big contribution to the war campaign with their undertone of inevitability in their coverage of the crisis. NBC Nightly News, for example, portrayed the United States as on 'a seemingly inevitable path to war'.⁵⁰ In the end, the campaign proved effective, as polls showed an increasing public support for the war in Iraq.

The most important selling point of the campaign were hints of weapons of mass destruction. Here, the challenge was to ignore the large amount of intelligence that doubted whether Saddam had such weapons. The Bush administration therefore continued hinting at their possible existence. It was Condoleezza Rice who found the perfect metaphor to establish this effect. In an interview with CNN she answered the question why, in case Iraq possessed any weapons of mass destruction, intelligence could

*Bush Jr.
enjoyed a
majority
of public
support*

show no 'smoking gun'. Rice replied that 'we don't want the smoking gun to come in the form of a mushroom cloud'.⁵¹ And although weapons inspections – that were resumed in November 2002 – did not find any proof to support the 'mushroom cloud' story, the threat of an armed Iraq seemed nevertheless apparent.

On September 17, 2002, a National Security Strategy (NSS) was issued, containing Bush's doctrine of a pre-emptive war in Iraq. Gary Hess has condemned the fact that the NSS has nearly triggered any debate. He argues that this is due to the emotional political atmosphere in the United States since 9/11, a period 'when NSS 2002 had no discernible effect on Congress's support of Bush's war plans and when the media gave only scant coverage'.⁵² Douglas Kellner and Granville Williams, contributors to the book *Tell Me Lies*, as well condemn the lack of critical coverage of the Bush administration by mainstream media. The media uncritically based their stories on government sources, without developing an adversarial view on Bush's foreign policy. According to these commentators, the media probably did so because they

'wanted political favours, and had been lobbying hard for them'.⁵³

However, the question is whether all Bush's efforts to convince the public of the threat Iraq posed actually made a difference. After all, the president already enjoyed a large majority of public support. His leadership was based on a certain sense of urgency, on the notion that the United States had to disarm Iraq and remove Saddam Hussein from power, in order to prevent Iraq from posing any military threat.⁵⁴ The American public readily accepted this fact. Polls likewise suggested that although a majority hoped for the approval of the United Nations, they would nonetheless support their president in a war without such international sanctioning.⁵⁵ On March 17, 2003, President Bush issued the final ultimatum to Saddam Hussein to leave Iraq under the threat of a military intervention. Three days later, America was at war.

CONCLUSION

After analyzing the four different war campaigns, it is possible to draw pa-

46 Bob Woodward, *Bush at War* (New York 2002) 41.

47 George W. Bush, *Address to the Nation*, Washington DC, September 20, 2001.

48 Western, *Selling Intervention and War*, 198.

49 Western, *Selling Intervention and War*, 179 en 208.

50 Jack Lule, 'Metaphors of War: News Reporting and the 2003 Iraq War', in: Ralph Berenger (ed.), *Global Media go to War: Role of News and Entertainment Media During the 2003 Iraq War* (Spokane 2004) 103.

51 Geoffrey Perret, *Commander in Chief: How Truman, Johnson, and Bush Turned a Presidential Power into a Threat to America's Future* (New York 2007) 347.

52 Hess, *Presidential Decisions for War*, 238.

53 Granville Williams, 'Watchdogs or Lapdogs? Media, Politics and Regulation: The U.S. experience', in: Miller, *Tell Me Lies*, 199.

54 Hess, *Presidential Decisions for War*, 246.

55 Western, *Selling Intervention and War*, 212.

rallies between the selling of the Iraq War and the other conflicts. The run-up to the Iraq War has analogies with WWII, because of the direct attack on the United States. In addition, Roosevelt's misrepresentation of the Greer incident presumably resembles elements in Bush's sales campaign. The Iraq War equates to the Korean crisis as well, because of the Cold War context and War on Terror. The Gulf War and the Iraq War show similarities in the almost blind cooperation by the media and the extensive use of atrocity stories to frame an 'evil' enemy.

What is clear from the four case studies, is that the American people were always willing to stand by their government. In all cases, the presidents on their turn successfully secured a majority of support before taking the nation into war. Roosevelt, at first constrained by isolationism, steered the American people gradually into WWII. Truman profited from a national anti-communist atmosphere. Even though he was not a very effective public campaigner and did not extensively convince the public of his case, the nation was behind him when the Korean War broke out. Bush, who confronted a divided and sceptical nation at first, quite successfully framed the public debate by demonizing Saddam Hussein and convincing the American people of the inevitability of the Gulf War. Bush Jr. already faced a favourable climate to

implement his agenda right from the start, but further increased public support by framing the Iraqi threat.

WWII, the Korean War, the Gulf crisis and the Iraq War witnessed a close cooperation between the government and the media. This can be explained through the media's use of government sources, the Cold War context, and the relationship of 'mutual exploitation' between the government and the media. Roosevelt, for example, exerted political pressure on radio broadcast stations to secure enough air time to influence his listener's opinion. The radio stations, in their turn, needed the government to expand their personal power. During the run-up for the Korean War, the press was obliged to take a patriotic stance on the issue, since they would otherwise be hailed as communists or criticized by Truman for not putting the nation's best interest at heart. In the case of the Gulf War, the public opinion was already divided and highly sceptical in the run-up, the helping hand of the media only strengthened the existing public support. Moreover, Bush Jr. was successful in controlling and manipulating the media's output. He did so, like his predecessors, by limiting the media's access to classified sources. The media cooperated willingly, relying on official government sources to write their stories.

If we compare the four cases in the theoretical context offered in this paper,

the similarities are evident. All four presidents gained public support by asking attention for the crisis at hand; they all framed the crisis situation in a way they knew the public would buy; and all four of them received reasonable help - or at least little resistance - from the media in expressing their ideas. Therefore, it can be concluded that the way in which Bush Jr. sold his view to the public did not differ fundamentally from previous administrations<<

De regering Bush en het Israël/Palestina conflict

MAURITS ROST

Op de vijftigste verjaardag van de staat Israël, gaf George W. Bush een speech in het Israëlische parlement. Hij gaf aan dat Israël de meest waardevolle bondgenoot was van Amerika en hij prees de inmiddels comateuze oud-premier Ariel Sharon die hij beschouwde als een persoonlijke vriend. Ondanks deze accolades begon de bemoeyenis van Bush met het Israël/Palestina conflict relatief laat in zijn presidentschap. Dit artikel analyseert het buitenlandse beleid van de regering Bush ten aanzien van het Israël/Palestina conflict in de hectische periode van 2001-2006. In deze peri-

ode werd Bush president, duurde het geweld tussen Israël en de Palestijnen voort en was Sharon premier van de Joodse staat. De terroristische aanslagen van 11 september 2001 waren de aanleiding voor Bush om aandacht te gaan besteden aan het conflict, waarin hij geen onderhandelaar was, maar wel de regels opstelde waaraan beide partijen zich moesten houden.

De situatie voor 11 september 2001

Om het beleid van de regering Bush ten aanzien van het Israël/Palestina conflict te begrijpen is het nodig de ontwikkelingen tijdens het presidentschap

van Bill Clinton kort toe te lichten. In diens eerste jaar als president werden de Oslo Akkoorden ondertekend door de Israëlische premier Yitzchak Rabin en de Palestijnse leider Yasser Arafat. Het doel hiervan was het bieden van een vreedzame oplossing van het conflict, maar de problemen duurden voort en Israël behield de controle over 83% van de Westelijke Jordaanoever. De Oslo-onderhandelingen kwamen tot een einde in Camp David in 2000. Volgens Alexander Moens maakte de toenmalige Israëlische premier Ehud Barak enorme concessies aan de Palestijnen, maar verschillende academici en commentatoren merken op dat het uiteindelijke aanbod de Westelijke Jordaanoever blijvend zou hebben opgedeeld. Arafat ging niet akkoord en kreeg de schuld toegeschreven. Niet lang na het falen van deze onderhandelingen brak de Tweede Intifada uit in september 2000.¹

Tijdens de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 2000 werd maar weinig aandacht besteed aan het conflict. Bush maakte wel duidelijk dat hij een vrede voorstond waarbij de veiligheid

van Israël centraal zou staan, maar hij had geen ervaring met de politieke situatie in het Midden-Oosten. Alleen als gouverneur van Texas had hij een reis naar Israël gemaakt waar hij samen met Sharon, toen minister van buitenlandse zaken, een helikoptervlucht boven het gebied had gemaakt. Vanwege zijn beperkte inzicht op het gebied van buitenlands beleid werd Bush hierin onderwezen door een groep adviseurs genaamd de Vulcans, waartoe Condoleezza Rice, Paul Wolfowitz, Dick Cheney, Donald Rumsfeld en Colin Powell behoorden. Deze groep was unaniem overtuigd van de onmisbaarheid van een krachtig leger, maar er waren wel verschillen te bemerken tussen de meer pragmatische Powell en haviken zoals Cheney en Rumsfeld.²

Bush had tijdens de verkiezingen aangegeven een meer bescheiden buitenlandse politiek te willen voeren, maar als president voerde hij echter een agressief unilateraal beleid waarbinnen geen rekening werd gehouden met internationale instituties. Ook had de regering Bush afstand genomen van het Israël/Palestina conflict. (De regering

1 S. Roy, *Failing Peace. Gaza and the Palestinian-Israeli conflict* (Londen 2007) 215, 217 en 239; A. Moens, *The Foreign Policy of George W. Bush. Values, strategy and loyalty* (Burlington 2004) 107; S. Zunes, *Tinderbox. U.S. Middle East policy and the roots of terrorism* (Monroe 2003) 121-124.

2 M. Matthews, *The Lost Years. Bush, Sharon and failure in the Middle East* (New York 2007) 20-23; I.H. Daalder en J.M. Lindsay, *America Unbound. The Bush revolution in foreign policy* (Hoboken 2005) 21-22; J. Mann, *Rise of the Vulcans. The history of Bush's war cabinet* (New York 2004) ix-xvii.

Bush nam afstand van het Israël/Palestina conflict.) Bush was ervan overtuigd dat de diplomatieke aanpak van Clinton had gefaald en De beide partijen moesten er zelf maar uit zien te komen.³

In februari 2001 werd Sharon premier van Israël. De beruchte oud-generaal prefereerde geweld boven onderhandelingen en was ervan overtuigd dat Israël de ruggengraat van het Palestijnse verzet moest breken. Ook werd het omverwerpen van Arafat door de nieuwe Israëlische regering besproken.⁴

In maart 2001 ontving Bush Sharon in het Witte Huis. Beide mannen hadden niets dan minachting voor Arafat en samenwerking met de Palestijnse leider werd door de Amerikaanse president uitgesloten. In de maanden voor 11 september benadrukte de regering Bush de onbreekbare band tussen Amerika en Israël in woord en daad. Israëliësch geweld werd mild bekritiseerd, terwijl Palestijnse aanslagen zwaar wer-

3 M. Matthews, *The Lost Years. Bush, Sharon and failure in the Middle East* (New York 2007) 20-23; I.H. Daalder en J.M. Lindsay, *America Unbound. The Bush revolution in foreign policy* (Hoboken 2005) 21-22; J. Mann, *Rise of the Vulcans. The history of Bush's war cabinet* (New York 2004) ix-xvii.

4 A. Shlaim, *Israel and Palestine. Reappraisals, revisions, refutations* (Londen 2010) 36, 285, 287-289; T. Reinhart, *Israel/Palestine. How to end the war of 1948* (Londen 2005) 137.

den veroordeeld.⁵

De combinatie van het falen van diplomatie, het aantreden van Sharon en de weigering van Bush om actie te ondernemen ten aanzien van het conflict had tot gevolg dat vredesinitiatieven weinig kans hadden. Dit terwijl het Amerikaanse Ministerie van Buitenlandse Zaken al sinds 1975 had aangegeven dat het conflict tussen Israël en Palestina het zenuwpunt was van de problemen in het Midden-Oosten.⁶

EEN NIEUWE KOERS IN BUITENLANDS BELEID

De terroristische aanslagen van 11 september zorgden voor een revolutie in het Amerikaanse beleid. Nieuw in dit nieuwe buitenlands beleid was het afschudden van elke beperking die via bevriende staten, bondgenoten of internationale afspraken was opgelegd. Ook zou militaire macht gebruikt worden om de wereld in het voordeel van Amerika te veranderen. Met het nieuwe beleid veranderden de doelen van de Amerikaanse overheid niet, maar wel

5 P. Tyler, *A World of Trouble. America in the Middle East* (Londen 2009) 518; N. H. Aruri, *Dishonest Broker. The U.S. role in Israel and Palestine, 198-200*; Matthews, *The Lost Years*, 95, 96; Zunes, *Tinderbox*, 27-28.

6 D. Neff, *Fallen Pillars. U.S. Policy towards Palestine and Israel since 1945* (Washington D.C. 1995), 1.

de wijze waarop deze bereikt dienden te worden. Na 11 september werd de door Bush verklaarde oorlog tegen terrorisme het belangrijkste uitgangspunt van de Amerikaanse regering. Dit werd

al snel uitgebreid naar het confronteren van autonome staten, zoals Irak.⁷

De terreurdaden zorgden ervoor dat Bush zijn beleid wijzigde ten aanzien van het Israël/Palestina-conflict, aangezien het Midden Oosten nu het brandpunt werd van het buitenlands beleid. Het conflict kreeg meer aandacht na 11 september, maar bleef wel ondergeschikt

aan grotere prioriteiten zoals de militaire acties in Afghanistan en Irak. De regering Bush was scherp verdeeld over de manier van aanpak van het Israël/Palestina-conflict. Powell benadrukte diplomatie om zo de steun te krijgen van de Arabische staten voor een grote coalitie tegen terreur. Dit contrasteerde met de mening van haviken als Rumsfeld die diplomatie als een teken

7 Daalder en Lindsay, *America Unbound*, passim.

van zwakte zagen. Naar hun idee was Arafat de Osama Bin Laden van Israël en zij vonden dat Sharon de volledige ruimte moest worden geboden om met de Palestijnse leider af te rekenen.⁸ Tijdens de militaire acties in Afghanistan was het conflict in de Levant nuttig om de relaties met de Arabische staten te behouden, anti-americanisme tegen te gaan en een coalitie tegen terreur te vormen. Maar de pragmatische koers van Powell voerde nu de boventoon; Bush zette Sharon onder druk om diens leger tijdelijk uit de bezette gebieden terug te trekken en hij maakte verwijzingen naar een Palestijnse staat. Dit was de eerste keer in de geschiedenis dat een Amerikaanse president over de vorming van een Palestijnse staat had gesproken. Sharon was allerm minst gelukkig met deze ontwikkelingen en beschuldigde de Amerikanen van toegeven aan terrorisme. De Amerikanen waren woedend en de Israëlische premier moest al snel zijn excuses aanbieden.⁹

Sharon wilde de uitkomst van het conflict beïnvloeden. Zijn strategie was

8 W.B. Quandt, *Peace Process. American diplomacy and the Arab-Israeli conflict since 1967* (Washington 2005), passim; Aruri, *Dishonest Broker*, 194-195.

9 P. Bennis, *Before and After. US foreign policy and the war on terrorism* (Gloucestershire 2003) 116-117; Reinhart, *Israel/Palestine*, 201; Quandt, *Peace Process*, 395, 416; Shlaim, *Israel and Palestine*, 279-280.

De regering Bush was scherp verdeeld over de aanpak van het Israël/ Palestina- conflict

om Palestijns geweld uit te lokken door middel van acties tegen extremisten. Nadat een topfiguur van Hamas werd geliquideerd in november 2001 kwam de voorspelbare reactie via zelfmoord-aanslagen. Dit was het voorwendsel waar de Israëlische leider op gewacht had. Ook Bush verhardde zijn opstelling jegens de Palestijnen nog verder. Hij hield hen verantwoordelijk voor al het geweld en riep niet meer op tot terughouding bij Israëlische acties. In december 2001 sprak de Verenigde Staten een veto uit over een resolutie van de Verenigde Naties die zowel Palestijnse terreur als Israëlisch geweld veroordeelde.¹⁰

De negatieve Amerikaanse houding jegens Arafat duurde voort. Dit was zeker het geval na het incident met de Karine A, waarbij Israëlische militairen een boot met wapens aanhielden. Bush accepteerde de uitkomsten van het Israëlische onderzoek volledig dat deze wapens voor de Palestijnse Autoriteit waren bedoeld en de Palestijnse leider kwam zo in een nog negatiever daglicht te staan.¹¹

10 Shlaim, *Israel and Palestine*, 278-279; Reinhart, *Israel/Palestine*, passim; Aruri, *Dishonest Broker*, 195 en 201-202; Matthews, *The Lost Years*, 139, 140; Zunes, *Tinderbox*, 29.

11 Quandt, *Peace Process*, 397; Matthews, *The Lost Years*, 142-145 en 211; Mann, *Rise of the Vulcans*, 322.

ISRAËLISCH OFFENSIEF

In 2002 lag de focus van de regering Bush hoofdzakelijk op Irak. Om steun te winnen onder de Arabische landen voor een Amerikaanse aanval op het land bracht Cheney in maart 2002 een bezoek aan het Midden Oosten. Hij werd geconfronteerd met oppositie van de Arabische leiders voor wie het Israël/Palestina-conflict geen secundair, maar primair belang had. In reactie gaf Cheney aan dat hij Arafat mogelijk zou ontmoeten. Dit gebeurde uiteindelijk niet omdat de regering Bush ontevreden was met de pogingen van de Palestijnse leider om het geweld in te dammen.¹²

In maart 2002 verzandde het conflict nog verder in een spiraal van geweld. Sharon had Bush al aangegeven dat er een Israëlische escalatie zou volgen wanneer er geen staakt-het-vuren zou zijn. Op 27 maart vond een zelfmoordaanslag plaats waarbij 30 Israelische burgers werden gedood. Bush voegde zich nog meer naar de zijde van Sharon en eiste nu zelfs dat de Palestijnen een nieuw leiderschap dienden te creëren. Amerika zou Sharon de vrijheid geven om te reageren op de zelfmoordaanslag. De regering van Sharon begon aan de grootste militaire operatie sinds de Israëlische invasie van Libanon in 1982, waarbij Midden-Oosten expert William B. Quandt opmerkt dat

12 Daalder en Lindsay, *America Unbound*, 132; Quandt, *Peace Process*, 397-398.

de regering Bush zich tijdens het Israëlische offensief voornamelijk stil hield.¹³

Ook nu kwamen de verschillen tussen de pragmatici en de haviken binnen de Amerikaanse regering weer naar voren. Powell was voor het behoud van Arafat als leider van de Palestijnen, in ieder geval om een staakt-het-vuren af te kondigen. Daarnaast was hij bezorgd over het groeiende anti-americanisme in het Midden-Oosten dat nadelig zou kunnen zijn voor de plannen die de regering Bush had voor Irak. De haviken binnen de regering daarentegen zagen de Israëlische militaire acties als volledig legitiem.¹⁴

Er was wel enig diplomatiek verkeer afkomstig vanuit Washington tijdens het Israëlische offensief. Op 4 april hield Bush een toespraak waarin hij aangaf dat Powell naar het gebied zou worden gestuurd om een oplossing te zoeken. De regering Bush was bezorgd over de perceptie in de Arabische wereld dat Amerika de volledige ontmanteling van de Palestijnse Autoriteit steunde. Bush sprak weer over de vorming van een Palestijnse staat, maar over de rol van Arafat was hij nog steeds zeer negatief.

13 Reinhart, *Israel/Palestine*, 146-148; Matthews, *The Lost Years*, passim; Bennis, *Before and After*, 206; Zunes, *Tinderbox*, 146-147; Quandt, *Peace Process*, 397.

14 Daalder en Lindsay, *America Unbound*, 132-133; Matthews, *The Lost Years*, 188.

Hij eiste ook dat het Israëlische leger zich terug moest trekken. Het groene licht dat aan Sharon was gegeven werd contraproductief voor de grotere doelen van de Amerikaanse regering in de regio en veranderde in een knipperend oranje licht.¹⁵

Tegen de tijd dat Powell richting het Midden-Oosten vertrok was het Israëlische offensief al negen dagen aan de gang. Ook kwam de minister van buitenlandse zaken pas na een week in Israël aan, nadat hij eerst andere landen had bezocht. In feite was deze omweg weer een groen licht voor nog een week van Israëlische militaire acties. In tegenstelling tot Cheney ontmoette Powell Arafat wel in diens inmiddels zwaar beschadigde hoofdkwartier. Powell zette de Palestijnse leider onder druk om het geweld te veroordelen, maar eiste dit-zelfde niet van Sharon.¹⁶

Uiteindelijk werd de Israëlische operatie op 21 april beëindigd. Powell's terugkeer in de Verenigde Staten werd door Bush verwelkomd als een succes. Ook preees de president Sharon als een man van vrede, wat voor verontwaardigde reacties bij de Palestijnen zorgde. Powell zelf vond het een verschrikkelijke reis. Nu begon zelfs een van de wei-

15 Bennis, *Before and After*, 206-207; Matthews, *The Lost Years*, 188-189.

16 R. Fisk, *The Great War for Civilisation. The conquest of the Middle East* (Londen 2006) 615-616; Zunes, *Tinderbox*, 148-149.

nige pragmatici in de regering Bush te twijfelen aan de mogelijkheid van een staakt-het-vuren tussen beide partijen. De invloed van de haviken binnen de regering Bush groeide en diplomatieke oplossingen werden meer en meer opzij geschoven.¹⁷

In mei 2002 blokkeerde de regering Bush een onderzoek van de Verenigde Naties naar vermeende Israëlische wandaden in het vluchtelingenkamp in Jenin. Een week later stemde de Verenigde Staten tegen een resolutie die het geweld van beide zijden veroordeelde.¹⁸ Het beleid van de regering Bush was verwarrend. Aan de ene kant was er de retoriek over de vorming van een Palestijnse staat, terwijl aan de andere kant belangrijke onderzoeken, vredesvoorstellen en resoluties werden geblokkeerd, genegeerd of afgewezen.

OP WEG NAAR VREDE?

Bush gaf een cruciale toespraak omtrent een mogelijke oplossing van het conflict op 24 juni 2002. De toespraak was een compromis tussen de verschillende meningen binnen de Amerikaanse regering. Dat Bush tijdens het geven van deze speech werd geflankeerd door

17 Bennis, *Before and After*, 208, 213-214; Matthews, *The Lost Years*, 205, 206-207 en 209.

18 Zunes, 'The Archipelago of "Evil": Middle East', 133; Zunes, *Tinderbox*, 31-32.

zowel Powell als Rumsfeld gaf aan dat de haviken een stempel hadden gedrukt op wat de president ging zeggen.¹⁹

Bush zei dat een vredesplan alleen mogelijk was indien Arafat van het politieke toneel zou verdwijnen. Hij benadrukte dat de Palestijnse Autoriteit terreur aanmoedigde en dat er op dat moment geen Palestijnse partner voor vrede was. Bush herhaalde wat Sharon al had gezegd. De speech was volgens Midden-Oosten expert Stephen Zunes wel de meest vooruitstrevende ten aanzien van de vorming van een Palestijnse staat.²⁰

Bush stelde de meeste eisen en concessies aan de Palestijnen. Zij dienden hun regering te veranderen, een nieuw leiderschap zonder Arafat te creëren en terreur af te zweren. Het eisenpakket van de Amerikaanse regering verzekerde dat een oplossing lang zou duren. Er werden wel eisen aan Israël gesteld, maar de regering Sharon hoefde pas in actie te komen zodra de Palestijnen hun deel hadden gedaan. New York Times journalist Patrick Tyler merkt op dat dit ervoor zorgde dat de regering Bush voor een lange tijd niet terug zou keren naar

19 A. Cockburn, Rumsfeld. *An American disaster* (Londen 2007) 137-138; Matthews, *The Lost Years*, 225.

20 Daalder en Lindsay, *America Unbound*, 132-133; Zunes, 'The Archipelago of "Evil": Middle East', 134.

de onderhandelingstafel.²¹

De speech van 24 juni en het gestelde eisenpakket waren onderdelen van de revolutie in buitenlands beleid van de regering Bush. Het beleid ten aanzien van het conflict werd op een fundamentele wijze veranderd. In plaats van tijdrovende onderhandelingen eiste de Amerikaanse president actie van beide partijen, zij het veel meer van de Palestijnen. De eisen die aan de toch al militair bezette Palestijnen werden gesteld waren bijna onmogelijk om aan te voldoen en zouden veel tijd in beslag nemen. Nu kon de Amerikaanse regering zich geheel wijden aan het confronteren van Irak. De belangrijkste rol die het conflict in de Levant in deze situatie kon spelen was geen problemen veroorzaken terwijl de regering Bush bezig was haar grotere doelen te bereiken.²²

Na de speech van 24 juni bleef de regering Bush Palestijns geweld veroordelen en Israëlische acties interpreteren als zelfverdediging. Ook bleef Israël diplomatieke bescherming genieten. In augustus 2002 stemde Amerika tegen een resolutie die tot een einde oproep aan al het geweld. Net als in 2001 bracht de regering Bush een veto uit op een reso-

21 Aruri, *Dishonest Broker*, xviii, 206-207 en 209; Tyler, *A World of Trouble*, 528.

22 Daalder en Lindsay, *America Unbound*, passim; Quandt, *Peace Process*, 397 en 399-401.

lutie die Israël veroordeelde voor mensenrechtenschendingen.²³

Er was wel enig pragmatisch beleid van de Amerikaanse regering na de speech van juni 2002. Er waren enige indirecte contacten tussen de Amerikaanse regering en Hamas in september van het jaar, maar dit behaalde geen resultaat. De regering Sharon maakte verdere contacten onmogelijk door een lid van Hamas te arresteren en een militaire aanval uit te voeren die weer een zelfmoordaanslag tot gevolg had. In februari 2003 gaf de Israëlische leider zelfs aan dat er een innige vriendschap tussen hem en Bush was opgebloeid.²⁴

Vlak voor de Amerikaanse inval in Irak in maart 2003 hadden de Palestijnen een van de eisen van Bush ingewilligd door Mahmoud Abbas tot premier van het Palestijnse volk te benoemen. Nu zette Bush druk op de regering Sharon om met Abbas samen te werken.²⁵

EEN HEILLOZE ROUTE

Het belangrijkste resultaat van de speech van 24 juni 2002 was de Routekaart naar Vrede. De benoeming van Abbas zorgde ervoor dat deze aan de we-

23 Aruri, *Dishonest Broker*, passim; Zunes, 'The Archipelago of "Evil": Middle East', 133.

24 Roy, *Failing Peace*, 305-306.

25 Quandt, *Peace Process*, 401; Matthews, *The Lost Years*, 237-239.

reld werd gepresenteerd. Dit gaf de im-
pressie dat wanneer de orders van Bush
werden opgevolgd er ook daadwerkelijk
actie zou worden ondernomen. De rou-
tekaart werd positief onthaald als een
historische mijlpaal en zou behandeld
worden door het internationale Kwartet
van de Verenigde Staten, Europa, Rus-
land en de Verenigde Naties.²⁶

De Routekaart naar Vrede werd on-
derverdeeld in drie fasen die opriepen
tot een einde aan terroristische aansla-
gen, de hervorming van de Palestijnse
Autoriteit en de vorming van een Pal-
estijnse staat. Het doel was om dit in
2005 bereikt te hebben, maar volgens
William B. Quandt was deze tijdslijn
volledig onrealistisch.²⁷

Politiek wetenschapper Sara Roy
schrijft dat de Routekaart veel fouten
bevatte; volgens de routekaart was Pal-
estijnse terreur de oorzaak van de mi-
litaire bezetting, Israëls strijd onderdeel
van de oorlog tegen terreur en was de
democratisering van de Palestijnse staat
essentieel voor vrede. Roy geeft aan dat
dit volledig contrasteert met de realiteit
van de militaire bezetting als oorzaak
van onrust. Ook benadrukt ze dat de
Palestijnen de Routekaart accepteerden
omdat er simpelweg geen andere keuze

26 T. Reinhart, *The Road Map to No-
where. Israel/Palestine since 2003* (Londen
2006) 12; Matthews, *The Lost Years*, 231
en 243; Roy, *Failing Peace*, 228 en 230.

27 Roy, *Failing Peace*, 228 en 229;
Quandt, *Peace Process*, 402.

was, terwijl de Israëlische regering het
plan pas goedkeurde nadat zij veertien
amendementen had toegevoegd. Vol-
gens Roy zouden deze amendementen
verdere onderhandelingen bemoeilij-
ken.²⁸

In juni 2003
ontmoetten Bush,
Sharon en Abbas
elkaar in Aqaba,
Jordanië. Sharon
en Abbas maakten
retorische conces-
sies aan elkaar. In
de praktijk zou
Sharon bij gelegen-
heden lippendienst
aan de Routekaart
bewijzen, maar niet
meer dan dat. De
Israëlische premier
was ook tegen een
staakt-het-vuren
dat Hamas had
aangedragen voor
de top in Aqaba.

Na de top in Jordanië ondermijnde
Sharon de Routekaart verder door te
vervolgen met militaire acties in de be-
zette gebieden.²⁹

De Routekaart naar Vrede was vanaf
het begin een heilloze onderneming.

28 Roy, *Failing Peace*, 228-231

29 Reinhart, *The Road Map to
Nowhere*, 17-23 en 25-28; Matthews, *The
Lost Years*, 247-249.

De Routekaart naar Vrede was vanaf het begin een heilloze onderneming

Het geweld tussen Israël en de Palestij-
nen duurde voort, waarbij Bush ook nu
alleen Palestijns geweld scherp veroor-
deelde. Andere ontwikkelingen brach-
ten de partijen ook niet dichter tot el-
kaar. De belangrijkste was de bouw van
de Israëlische muur, volgens de regering
Sharon bedoeld om de Israëlische be-
volking tegen terreur te beschermen.
Volgens de Palestijnen was dit een an-
nexatieproject dat hun samenleving nog
meer ontwrichtte. Bush stelde zich met
betrekking tot de muur zeer dubbelzin-
nig op; in juli 2003 zei hij tegen Abbas
dat de muur een probleem was, maar
een paar dagen later gaf hij in een ge-
zamenlijke persconferentie met Sharon
aan dat Palestijnse terreur het probleem
was die tot de huidige situatie had ge-
leid. In juni 2004 werd de muur door
het Internationaal Gerechtshof in Den
Haag als strijdig met internationaal
recht verklaard.³⁰

Bush raakte snel uitgekeken op de
situatie en vond dat hij er teveel poli-
tiek kapitaal aan had verspeeld. De
Routekaart naar Vrede had zeer zeker
geen prioriteit toen Irak verzandde in
chaos en geweld. De situatie in Irak en
de Amerikaanse verkiezingen van 2004
hadden tot resultaat dat de regering
Bush weer afstand nam van het conflict
tussen Israël en Palestina, dat weer her-
inneringen opriep aan de situatie van
voor 11 september. De presidentsver-

30 Matthews, *The Lost Years*, passim

kiezingen van 2004 waren gefocust op
het bestrijden van terrorisme en Bush
wilde de steun houden van Evangelisten
en andere invloedrijke pro-Israëlische
groeperingen in Amerika.³¹

In januari 2004 was de Routekaart
naar Vrede in feite een gepasseerd sta-
tion. Dit betekende een overwinning
voor Sharon die er nooit in geïnteres-
seerd was geweest. Hij was tegen on-
derhandelingen en ondernam hierna
een unilaterale actie; in februari 2004
presenteerde hij een plan voor Israëli-
sche terugtrekking uit de Gazastrook.
Dit was bedoeld om zo uit mogelijke
vredesonderhandelingen te komen
en zich te richten op de bouw van de
muur en meerdere nederzettingen op
de Westelijke Jordaanoever. Sharon
maakte duidelijk dat hij alleen met de
Amerikanen wilde onderhandelen over
de implementatie van zijn plan. De re-
gering Bush had geen bezwaren tegen
deze controversiële aanpak.³²

In april 2004 keurde Bush het plan
van Sharon goed en werd de Route-
kaart op een zijspoor gezet. In ruil voor
de Israëlische terugtrekking uit de Ga-
zastrook en de ontmanteling van vier
nederzettingen op de Westelijke Jor-
daanoever maakte Bush duidelijk dat de
Verenigde Staten niet achter het recht
van terugkeer van Palestijnse vluchte-

31 Quandt, *Peace Process*, 404;
Shlaim, *Israel and Palestine*, 294.

32 Quandt, *Peace Process*, 404-407.

lingen zouden staan, dat de grote nederzettingen in de Westelijke Jordaanoever behouden konden worden en dat Israël niet verplicht werd naar de grenzen van juni 1967 terug te keren. Door het plan van Sharon te steunen gaf de Amerikaanse regering in feite een groen licht voor de uitbreiding van de nederzettingen op de Westelijke Jordaanoever en de muur. Weer werd er een eigen unilateraal beleid gemaakt waarbij overleg met anderen geen rol speelde. Volgens de historicus Avi Shlaim gaf dit definitief aan dat de regering Bush geen eerlijke onderhandelaar was in het conflict.³³

DE TWEEDE TERMIJN

In november 2004 werd Bush herkozen. Hij was ervan overtuigd dat zijn harde aanpak in de eerste termijn succesvol was geweest, maar zijn regering nam een wat mildere houding aan tijdens de tweede termijn om zo de vervreemde internationale gemeenschap nader tot zich te brengen. De regering bestond nog steeds uit haviken, voornamelijk nadat Condoleezza Rice minister van buitenlandse zaken werd na het vertrek van Powell. Een week na de herverkiezing van Bush overleed Arafat in een ziekenhuis in Parijs. Zijn dood werd met euforie onthaald in het

³³ Shlaim, *Israel and Palestine*, 293-294; Daalder and Lindsay, *America Unbound*, 40, 77.

Westen. Men was ervan overtuigd dat er met de verkiezing van Abbas tot de nieuwe Palestijnse leider nu meer mogelijkheden waren voor een oplossing van het conflict.³⁴

Tijdens haar tweede termijn wilde de regering Bush de Israëlische terugtrekking uit de Gazastrook ten uitvoer brengen om zo haar imago wat te verbeteren, aangezien dit zwaar was beschadigd door de desastreuze situatie in Irak. Sharon probeerde het proces van terugtrekking voortdurend te vertragen, maar nu voerde de Amerikaanse regering achter de schermen de druk op en dwong Israël tot actie. De Israëlische terugtrekking uit de Gazastrook werd uitgevoerd, maar leidde voor de Palestijnen niet tot verbeteringen. Het gebied werd in feite een openluchtgevangenis, de economische situatie verslechterde en het geweld tussen Hamas en Israël duurde voort. Na de Israëlische terugtrekking verminderde de Amerikaanse druk op de regering van Sharon. Volgens de Amerikanen had Israël haar deel gedaan.³⁵

In januari 2006 vonden belangrijke gebeurtenissen plaats die als afsluiting zouden dienen voor de periode 2001-2006. Op 4 januari 2006 raakte Sha-

³⁴ Daalder en James M. Lindsay, *America Unbound*, 15, 194-202; Quandt, *Peace Process*, 408.

³⁵ Reinhart, *The Road Map to Nowhere*, passim.

ron in een coma en verdween van het politieke toneel. Bush preees Sharon als een leider met een visie van vrede. In dezelfde maand vonden de Palestijnse verkiezingen plaats. Voor Bush was het belangrijk deze vrije Palestijnse verkiezingen te steunen, aangezien dit kon bijdragen aan het verbeteren van het imago van Amerika in het Midden-Oosten. Zodoende werd zelfs Hamas door de Amerikanen toegestaan deel te nemen ondanks felle protesten van Israël. Een electoraal succes vanuit het Midden Oosten was meer dan welkom, maar de uitkomst verliep anders dan gehoopt; niet Abbas won de verkiezingen, maar Hamas behaalde de winst. In reactie blokkeerden de Verenigde Staten, Israël en de Europese Unie de Gazastrook waardoor het leven voor de Palestijnse bevolking nog moeilijker werd.³⁶

William B. Quandt concludeert dat de steun van de regering Bush aan Sharon's beleid weinig rust of vrede heeft opgeleverd. Avi Shlaim is van mening dat zowel Bush als Sharon hebben bijgedragen aan een meer gevaarlijke situatie.³⁷

CONCLUSIE

In de jaren 2001-2006 waren er ver-

³⁶ Matthews, *The Lost Years*, 409-410.

³⁷ Quandt, *Peace Process*, 403, 408 en 426; Shlaim, *Israel and Palestine*, 295.

schillende factoren die het Amerikaanse beleid ten aanzien van het Israël/Palestina-conflict beïnvloedden. Bush bleef weg van de diplomatieke wegen die door Bill Clinton waren bewandeld, terwijl Israël en de Palestijnen in een spiraal van geweld verzeild raakten en de militaristische Sharon tot Israëlische premier werd verkozen. Pas Door de terroristische aanslagen van 11 september begon de Amerikaanse regering enige aandacht aan het conflict te besteden. Dit stond in contrast met de eerste acht maanden waarin beide partijen er zelf maar uit dienden te komen.

Het beleid van de regering Bush verliep van 2001 tot 2006 niet in een rechte lijn van een pragmatisch naar oorlogszuchtiger beleid. De aanpak van de Amerikaanse regering zweefde continu tussen beide aanpakken, wat het zeer verwarrend maakte. Bush was de eerste Amerikaanse president die openlijk over de vorming van een Palestijnse staat sprak, maar stelde onmogelijke eisen aan dit al militair bezette volk. Bush trad niet als onderhandelaar op, maar bepaalde op welke wijze er actie diende te worden genomen. Beide partijen dienden zijn leiding te volgen. De regering van Sharon genoot duidelijk de voorkeur boven de Palestijnen, maar wanneer de Israëlische premier het de Amerikanen moeilijk maakte werd hij zonder pardon teruggesloten.

De terroristische aanslagen van 11 september veranderden het buitenlands

De strijd der Afro-Amerikanen

De Amerikaanse Burgerrechtenbeweging (1955-1968)

GERTINE HOFMEIJER

*'Tis the star-spangled banner: oh long may it wave. O'er the land of the free and the home of the brave.'*¹

Deze tekst, afkomstig uit het Amerikaanse volkslied, beschrijft de Verenigde Staten (VS) als een plek waar ieder in vrijheid kan leven. Helaas blijkt de realiteit minder rooskleurig. Vanaf het eerste moment dat de Puriteinen in de vroege zeventiende eeuw de Amerikaanse kust bereikten, hebben er groepen minderheden bestaan in de

Verenigde Staten. De oorspronkelijke bewoners van Amerika, de indianen, werden gewelddadig van hun land verdreven. Vervolgens zouden Mexicanen, Aziaten en Ieren niet worden gezien als volwaardig Amerikaanse burgers. Jaren later zouden vrouwen en homoseksuelen gaan strijden voor gelijkheid en respect. Een andere ondergeschikte bevolkingsgroep is de Afro-Amerikaanse gemeenschap.² Slavernij heeft een grote rol gespeeld in de Amerikaanse geschie-

1 E. Lovejoy, 'Oh, say can you sing the words of that song?', Christian Science Monitor 89.191 (1997).

2 R. Takaki, A Different Mirror. A History of Multicultural America (New York 2008) 11.

beleid van de regering Bush, waarbij niet de uiteindelijke doelen veranderden, maar wel de wijze waarop deze nagestreefd dienden te worden. Het Israël/Palestina-conflict was ook nu duidelijk ondergeschikt aan de grotere plannen van de regering Bush voor het Midden-Oosten. Wel werd in de context van de oorlog tegen terrorisme meer aandacht aan het conflict gegeven. Dit om steun te krijgen van andere staten of om het imago van de regering Bush te verbeteren. Uiteindelijk heeft de door Bush uitgeroepen oorlog tegen terrorisme de terreur alleen vergroot en ervoor gezorgd dat de Amerikaanse president werd beschouwd als de gevaarlijkste man ter wereld.³⁸ Aan het einde van de periode 2001-2006 was er geen oplossing en stabiliteit bereikt. In het Midden-Oosten en de verhouding tussen Israël en Palestina viel vrede nergens te bekennen<<

38 N. Campbell en A. Kean, American Cultural Studies: An introduction to American culture (New York 2008) 272.

denis. Afrikanen werden onder dwang naar Amerika vervoerd om daar vervolgens volledig ter beschikking te staan van de blanke burgers. Ondanks het feit dat slavernij halverwege de negentiende eeuw werd afgeschaft en er pogingen zijn ondernomen om Afro-Amerikanen meer rechten en vrijheden te bieden, heeft deze bevolkingsgroep sinds die tijd veel onderdrukking en racisme gekend. Midden jaren veertig van de twintigste eeuw maakte het politieke en sociale klimaat een transformatie door waar de Afro-Amerikanen van zouden profiteren.

Een belangrijke vraag is waarom de Afro-Amerikanen juist halverwege de twintigste eeuw hun krachten bundelden en in opstand kwamen. Waarom werden de Afro-Amerikanen juist in deze tijd wel gehoord? Enerzijds hebben externe factoren een rol gespeeld, namelijk het politieke klimaat en publieke opinie. Anderzijds hebben interne factoren, zoals gemeenschappelijke drijfveren en frustraties, een groot aandeel geleverd. Het is het interessant om een van de meest bekende burgerrechtenbewegingen, namelijk de Southern Christian Leadership Conference onder leiding van Martin Luther King, nader te bekijken. Er bestaan historio- grafische verschillen, die bij monde van John D. Skrentny en David J. Garrow aan bod zullen komen. Was King op de juiste plaats, op de juiste tijd aanwezig? Was King toevalligerwijs ter plaatse in

een tijd waarin het politieke klimaat ervoor open stond? Of is zijn opkomst en het daarbij horende succes in de eerste plaats te danken aan zijn krachtige, inspirerende persoonlijkheid, en zou die in iedere omgeving en situatie de massa bereikt hebben?

RACISME EN SEGREGATIE IN DE VERENIGDE STATEN

Halverwege de jaren vijftig had de Afro-Amerikaan jaren van onderdrukking en racisme achter de rug. De Afro-Amerikaan werd op meerdere manieren uitgesloten van deelname aan de maatschappij. Door middel van de zogenaamde Jim Crow-wetten, die van kracht waren sinds het einde van de negentiende eeuw, werd de Afro-Amerikaan apart behandeld. Dit resulteerde onder andere in gescheiden eetgelegenheden, openbaar vervoer en educatie. Afro-Amerikanen waren ook niet in het bezit van stemrecht.³ Na een jarenlange strijd voor gelijke rechten bleken de jaren vijftig een belangrijk breekpunt.

Er zijn verschillende aanleidingen te noemen voor het oprukken van een collectieve weerstand ten opzichte van deze geforceerde vorm van segregatie in de jaren vijftig. Allereerst kan er gesteld worden dat de Tweede Wereldoorlog een grote invloed heeft gehad

³ G.E. Hale, *Jumpin' Jim Crow: Southern Politics from Civil War to Civil Rights* (New Jersey 2000) 162.

op het ontstaan van de burgerrechtenbeweging. Terwijl de wereld zich tussen 1940 en 1945, en later tijdens de Koude Oorlog, inspande voor het behouden van de wereldvrede, beseften de Afro-Amerikanen zich dat ook zij onderdeel zouden moeten uitmaken

*Amerikaanse
idealen
zouden
opnieuw
geanalyseerd
moeten
worden*

van die vrede. Door middel van het deelnemen in het toen nog gesegregeerde Amerikaanse leger begonnen zij een strijd binnen een strijd. Na jaren van onderdrukking en rassenscheiding wilden zij de wereld duidelijk maken dat de manier waarop de Amerikaanse regering de Afro-Amerikanen behandelde niet

veel verschilde met de mentaliteit van de vijand, Nazi-Duitsland. Ook hoopten ze dat ze door middel van vechten voor hun land, volledig staatsburger- schap zouden verkrijgen. Amerikaanse idealen zouden opnieuw geanalyseerd moeten worden, waardoor er ruimte zou ontstaan voor de zwarte Amerikanen om in vrijheid te kunnen leven. De contradicties en tevens de harde realiteit zouden voor iedereen zichtbaar

worden.⁴ De Tweede Wereldoorlog kan gezien worden als een beslissende factor in de opkomst van de burgerrechtenbeweging.

Een andere belangrijke invloed op de opkomst van de burgerrechtenbeweging was het onafhankelijk worden van Afrikaanse en Aziatische kolonies in de periode direct na de oorlog. Afro-Amerikanen grepen deze gebeurtenissen aan als inspiratiebron. Als onderdrukten in eigen land stredden zij voor dezelfde idealen, namelijk vrijheid en gelijkheid. Door het feit dat onderdrukte minderheden ergens anders op de wereld hadden gestreden voor deze doelen en daarin succesvol waren gebleken, ontstond er bij de Afro-Amerikanen de overtuiging dat ook zij in staat waren hun situatie te verbeteren.⁵

President Harry Truman (1945-1953) besloot de wensen van de Afro-Amerikaanse gemeenschap serieus te nemen. Hiervoor had hij ook politieke redenen, namelijk het indammen van de gevolgen van Sovjetpropaganda in de VS. De raciale tegenstellingen in Amerika bleken nog altijd zichtbaar ten tijde van de Koude Oorlog. De Sovjet-Unie maakte hier in zijn propaganda volop gebruik van. De Russen veroordeelden de VS vanwege hun pretentie dat ze een

⁴ H. Sitkoff, *The Struggle for Black Equality* (New York 2008) 16-17.

⁵ B. Bailey, *A People and a Nation* (Boston 2007) 762-763.

vredelievend land vormden waarin vrijheid en gelijkheid belangrijke waarden waren. Dit alles zorgde voor verlies van de Amerikaanse geloofwaardigheid in het buitenland, maar ook in het binnenland. Er werd, vooral via de Verenigde Naties (VN), een aantal verdragen opgesteld betreffende anti-discriminatie en mensenrechten. In het jaar 1948 werd 'De verklaring van de rechten van de mens' aangenomen binnen de VN.⁶ Het idee daartoe was ontstaan vanwege de genocide die had plaatsgevonden tijdens de Tweede Wereldoorlog en hield in dat ieder mens gelijk is, in vrede zou moeten kunnen leven en beschermd zou moeten worden door de wet. Toen bleek dat deze verklaring de situatie van de Afro-Amerikanen niet verbeterde, groeide de onvrede en frustratie binnen deze bevolkingsgroep en zochten zij steun en broederschap bij elkaar.

DE OPKOMST VAN DE BURGERRECHTENBEWEGING

De invloed van de publieke opinie op de start en het succes van de burgerrechtenbeweging moet niet onderschat worden, maar omgekeerd heeft de burgerrechtenbeweging ook haar effect gehad op het Amerikaanse volk. In de jaren veertig kwam er een literaire stroming op door middel van een versterkte

6 W.C. Berman, *The Politics of Civil Rights in the Truman Administration* (Ohio 1970) 77-78.

zwarte middenklasse. De boeken die werden gepubliceerd, zoals Richard Wrights *Native Son* en Margaret Walkers *For My People*, zorgden ervoor dat sommige blanke Amerikanen een ander beeld van hun zwarte medeburgers vormden. Er ontstond meer inlevingsvermogen en het onrecht dat men de zwarte Amerikanen al jaren aandeed, werd meer zichtbaar.⁷ Ook hoorden Amerikanen van de gruweldaden die zich tijdens de moeilijke jaren van de Tweede Wereldoorlog en daarna in de Koude Oorlog hadden afgespeeld, waardoor men kritischer naar het eigen land begon te kijken. Sommigen vroegen zich af of Amerika daadwerkelijk het land van de vrijheid was. Dit inzicht leidde niet tot directe verbetering voor de Afro-Amerikanen, maar dit nieuwe perspectief veroorzaakte bij sommige blanke burgers een verandering van mentaliteit waardoor er wel meer ruimte ontstond voor de Afro-Amerikanen om hun onvrede te uiten.

De regering ging, vooral tijdens het presidentschap van Harry Truman, gebruik maken van de nationale veiligheidspolitiek. Doordat veiligheid verbonden werd aan etnische gelijkheid tijdens speeches werd het Amerikaanse volk regelmatig geïnformeerd over de moeilijke omstandigheden waarin de zwarte Amerikanen zich bevonden.

7 B. Bailey, *A People and A Nation* (Boston 2007) 816.

Sommigen definiëren deze praktijken als propaganda gericht op de Amerikanen. Het volk werd overtuigd van de morele, economische en internationale noodzaak iets aan de situatie in hun land te doen.⁸ Uiteindelijk werd dit niet direct doorgezet en zou het plan door Martin Luther King gezien worden als 'token-isme': 'Token-isme bedoelt de neger een mooi glanzende penning in de hand te duwen, als symbool voor het ware geld, om hem een kort ritje te gunnen naar de illusie van de democratie-allemaal tokens, aangewend om de voortbestaande werkelijkheid van segregatie en discriminatie te camoufleren'.⁹

De opkomst van de televisie heeft ook een doorslaggevende rol gespeeld tijdens de burgerrechtenbeweging en mag zeker niet worden onderschat. In de jaren zestig hadden de meeste families uit de middenklasse een televisie aangeschaft. Gevolg hiervan was dat mensen vanuit hun woonkamer visueel op de hoogte werden gebracht van gebeurtenissen die zich afspeelden in het zuiden ten tijde van de burgerrechtenbeweging. Deze nieuwe, levendige vorm van berichtgeving opende vele ogen.

8 J.D. Skrentny, 'The Minority Rights Revolution', in: E. Cobbs-Hoffman, J. Gjerde en E.J. Blum, *Major Problems in American History Volume 2* (Boston 2007) 341.

9 Martin Luther King, *Waarom wij niet langer kunnen wachten* (Amsterdam 1963) 33-34.

Men zag wat er aan de andere kant van de wereld gebeurde, maar ook wat zich in eigen land afspeelde. Heftige demonstraties werden uitgezonden en het volk zag vanuit hun veilige woonkamer tientallen dan wel honderden zwarte Amerikanen gewelddadig worden teruggedrongen door de blanken. Hierdoor kon men zelf een mening vormen in dit moeilijke conflict. Auteur Henry Louis Gates Jr. laat merken dat de televisie niet alleen invloed had op de blanken, maar ook dat de tv belangrijk is geweest voor het zwarte Amerikaanse gezin: 'We watched people getting hosed and cracked over their heads- our people responding by singing and marching and staying strong'.¹⁰

Al deze genoemde tendensen zijn verantwoordelijk voor de opkomst van organisaties die stredden voor een beter leven voor de al jaren onderdrukte Afro-Amerikanen. Deze organisaties opzoek naar vrijheid en gelijkheid boekten successen door middel van rechtszaken, demonstraties, sit-ins, de Freedom Rides en de Montgomery-busboycot van 1955-1956. Al deze gebeurtenissen maakten duidelijk dat de Afro-Amerikanen het heft in eigen hand namen. Ze voelden zich gesteekt door organisaties als de National Asso-

10 H.L. Gates, 'Remembers Civil Rights on TV', in: E. Cobbs-Hoffman, J. Gjerde en E.J. Blum, *Major Problems in American History Volume 2* (Boston 2007) 319.

cation for the Advancement of Colored People (NAACP), de Student Nonviolent Coordinating Committee (SNCC) en de Southern Christian Leadership Conference (SCLC). De laatstgenoemde zou meerdere successen boeken onder leiding van Martin Luther King Jr.

Halverwege de jaren vijftig raakten zuidelijke Afro-Amerikaanse priesters meer en meer betrokken bij de rassenstrijd en het politieke leven. Zij waren financieel onafhankelijk en zelfstandig, waardoor zij minder te verliezen hadden. De middenklasse en arbeidersklasse waren vaak afhankelijk van blanke werkgevers en deze situatie belemmerde iedere vorm van opstand. De kans dat zij hun baan zouden verliezen was zeer groot. Priesters waren persoonlijk verantwoordelijk, ook in financieel opzicht, voor hun kerk en zij verkregen hierdoor meer ruimte om in opstand te komen. Ook het feit dat zij in het bezit waren van een groot netwerk beïnvloedde hun inzet op een positieve manier. De publieke aanhang van een kerk was, en is tegenwoordig nog steeds, gebaseerd op vertrouwen, waardoor de politieke bezigheden van de priesters sterk gefundeerd waren.

Toch was de burgerrechtenbeweging nooit van de grond gekomen zonder het optreden van kleinschalige persoonlijke acties, bijvoorbeeld die van Rosa Parks. Haar weigering om in 1955 haar plek in de bus af te staan voor een blanke man was de aanleiding om een

grootse opstand in het leven te roepen, namelijk de Montgomery-busboycot onder leiding van Martin Luther King. Deze boycot zorgde in grote mate voor de totstandkoming van de SCLC.¹¹ De leden van de SCLC waren van mening dat een toekomstige massale actie in het zuiden het beste gepromoot kon worden door onafhankelijke, religieuze, zuidelijke Afro-Amerikanen. Tijdens de eerste bijeenkomst van de organisatie in Montgomery, in januari 1957, werd de naam Southern Christian Leadership Conference aangenomen. Het thema van deze eerste bijeenkomst was *To Redeem the Soul of America*. Het doel was om een organisatie op te richten die de verzetsactiviteiten in de toekomst zou kunnen assisteren en coördineren.¹² Het woord *Christian* in de naam van deze beweging had een zeer belangrijke lading voor de leden. Religie fungeerde als de basis, een visie die in het leven was geroepen en in stand gehouden werd door de leden met een religieuze achtergrond. Ze waren van mening dat de sociale veranderingen vooral gebaseerd moesten worden op de voornaamste religieuze principes. God diende als de bron van hun gezamenlijke kracht. Tevens wordt er door historici geopperd dat het woord *Christian* er voor zou zorgen dat de beweging

11 Fairclough, *To Redeem the Soul of America*, 13-20.

12 *Ibidem*, 32-34.

minder snel als radicaal of als communistisch zou worden gezien.¹³

De leden van de SCLC waren ervan overtuigd dat Afro-Amerikaanse moed, een toename in het rassenbewustzijn en toewijding tot vrijheid de sleutels waren tot kracht. Het gezamenlijke doel was dan ook om de blanke hegemonie op te heffen, het racisme een halt toe te roepen en de angst onder de Afro-Amerikanen te elimineren.¹⁴ Martin Luther King, verbonden aan de SCLC, wordt door velen gezien als een icoon, een charismatische leider, een uitstekend spreker en het boegbeeld van de burgerrechtenbeweging. Hij wordt dan ook vaak verantwoordelijk gehouden voor de door de SCLC behaalde overwinningen en het succes van de burgerrechtenbeweging.

13 B. Young Laing, 'The Universal Negro Improvement Association, Southern Christian Leadership Conference, and Black Panther Party: Lessons for Understanding African American Culture-Based Organizing', *Journal of Black Studies* 39 (2009) 635.

14 B. Young Laing, 'The Universal Negro Improvement Association, Southern Christian Leadership Conference, and Black Panther Party: Lessons for Understanding African American Culture-Based Organizing', *Journal of Black Studies* 39 (2009) 636.

MARTIN LUTHER KING JR. EN THE SOUTHERN CHRISTIAN LEADERSHIP CONFERENCE

Martin Luther King Jr. werd geboren op 15 januari 1929 in Atlanta, Georgia. Hij verbond zich op jonge leeftijd aan de kerk, zoals hij aangeeft in zijn autobiografie: 'The church has always been a second home for me'. Als kind werd King gescheiden van zijn blanke speelmaatje als gevolg van de gesegregeerde scholen. Dit traumatiseerde hem in grote mate. Toch was het volgens zijn vader, Martin Luther King Sr., zeer van belang de blanke man niet te haten, maar van hem te houden als een christen. Mede dankzij zijn persoonlijke ervaringen zou de problematiek rondom de rassenscheiding King intensief gaan bezighouden. Als jongen van vijftien jaar oud voelde hij zich al erg betrokken bij de idealen van Amerikaanse vrijheid, welke hij verbond aan de *Spirit of Lincoln*. Hij hoopte dat Afro-Amerikanen uiteindelijk de vrijheid en gelijkheid zouden ontvangen waar ze al jaren naar hunkerden.¹⁵ Zijn doel om het rassenprobleem meer onder de aandacht te krijgen werd nog meer aangewakkerd door de Amerikaanse schrijver Henry David Thoreau. Thoreau probeerde in zijn stukken, gepubliceerd tussen 1849 en 1906, duidelijk te maken dat het kwaad moet worden bestreden en

15 G. Gerstle, *American Crucible, race and nation in the twentieth century* (New Jersey 2001) 273.

dat passiviteit net zo kwalijk is als het kwaad op zich.¹⁶

In het jaar 1954 sloot King zich aan bij de National Association For the Advancement of Coloured People (NAACP) en begon hij zich sterk in te zetten voor de burgerrechtenbeweging. Eind december werd hij gekozen als hoofd van de nieuw opgerichte protestgroep MIA, de Montgomery Improvement Association, welke later de naam SCLC zou gaan dragen. Uiteindelijk bleek King voor velen ook de meest geschikte kandidaat te zijn voor het presidentschap van de SCLC. Tijdens bijeenkomsten was het duidelijk geworden dat King in staat was moed, intelligentie en inzicht te tonen en daarnaast ook bijzonder goed wist hoe te communiceren. Bovenal bleek King aan te voelen hoe hij een complexe situatie moest verwoorden aan een grote groep mensen. Het voornaamste was dat hij ze wist te inspireren. Rufus Lewis, een van de medeoprichters, zei ooit: 'He could speak better than any man I've ever heard in expressing to the people their problem and making them see clearly what the situation was and inspiring to work at it'.¹⁷

Geweldloos activisme werd een

16 C. Carson, *The Autobiography of Martin Luther King, Jr.* (New York 2001) 1-14.

17 Fairclough, *To Redeem the Soul of America*, 23-27.

centraal aspect in de strategie van de SCLC. De organisatie probeerde Afro-Amerikanen te laten inzien dat geweldloosheid niet een symbool was van zwakheid of lafheid, maar dat het zou functioneren zoals Jezus ooit had gedemonstreerd. Geweldloos verzet zou zwakheid veranderen in een kracht en zou mensen sterken tijdens momenten van angst. Gandhianse termen werden toegevoegd aan de Afro-Amerikaanse religieuze preken. Regelmatig verweefde King citaten van Thoreau in zijn speeches, zoals bijvoorbeeld: 'To accept passively an unjust system is to cooperate with that system; thereby the oppressed become as evil as the oppressor.

Noncooperation with evil is as much a moral obligation as is cooperation with good'. King probeerde mensen te laten inzien dat een Afro-Amerikaanse overwinning niet de voornaamste doelstelling was, maar dat het zou gaan om een overwinning van de complete bevolking, zwart evenals blank. De blanken zouden bevrijd worden van hun schuldgevoel, terwijl de Afro-Amerikanen eindelijk gelijkheid zouden ervaren.

*Sommigen
zagen de
door King
gekozen
tactiek als
non-productief
en laf*

Kings woorden inspireerden de Afro-Amerikaanse bevolking in grote mate, maar lang niet iedereen was overtuigd. Sommigen zagen de gekozen tactiek als non-productief en laf. King geloofde zelf ferm in de strategie: 'The way of violence leads to bitterness in the survivors and brutality in the destroyers. But the way of non-violence leads to redemption and the creation of the beloved community. I returned to America with a greater determination to achieve freedom for my people through non-violent means'.¹⁸

Aan het begin van zijn carrière als leider van de SCLC werd King door de media neergezet als de nieuwe Afro-Amerikaanse leider of als de New Negro. Meerdere kranten stuurden verslaggevers af op de gebieden waar demonstraties plaatsvonden. De New York Times wijdde een artikel aan de I have a dream-speech van King in Washington: 'This demonstration impressed political Washington because it combined a number of things no politician can ignore. It had the force of numbers. It had the melodies of both the church and the theater. And it was able to invoke the principles of the founding fathers to rebuke the inequalities and hypocrisies of modern American life'.¹⁹ Ook het Amerikaanse

18 Harvard Sitkoff, *The Struggle for Black Equality* (New York 2008) 52-59.

19 C. Carson, *The Autobiography of*

tijdschrift Time Magazine was positief en riep King in 1964 uit tot Person of the Year.²⁰

J. Edgar Hoover, werkzaam bij de Federal Bureau of Investigation (FBI), hield zich hardnekkig bezig met de geruchten dat King een communist zou zijn en kwam in bezit van persoonlijk materiaal. Om King dwars te zitten stuurde hij in het jaar 1964 privé-informatie die een verband met het communisme zou aantonen naar de bekendste journalisten van het land, onder andere Ben Bradlee van Newsweek, Mike Ryko van de Chicago Daily News en Ralph McGill van de Atlanta Constitution. Maar al deze journalisten weigerden naar het materiaal te kijken en geen van hen heeft er gebruik van gemaakt. King was in deze periode te populair, waardoor het voor de kranten geen goede zet was geweest King op een negatieve wijze te portretteren.²¹

De interesse van de media betekende

Martin Luther King, Jr. (New York 2001) 134.

20 J. Reston, "I have a dream...". Peroration by Dr. King Sums Up A Day the Capital Will Remember', *New York Times*, 29 Augustus 1963.

Seattle Times, 'Martin Luther King Jr.' (versie 19 juni, 2010), *Seattle Times*, <http://seattletimes.nwsourc.com/special/mlk/king/biography.html>.

21 A. Fairclough, *To Redeem the Soul of America* (Georgia 1987) 218.

veel voor de burgerrechtenorganisaties. Door alle media-aandacht konden er grote getale mensen bereikt worden. Ook de SCLC profiteerde hier van. Het was van belang de publieke opinie te veranderen en King begreep dat televisie hiervoor zeer geschikt was. Dit werd dan ook onderdeel van de gekozen strategie. Het was noodzakelijk dat King de centrale leider werd van de beweging en hierdoor veel media aandacht zou trekken. Een van de medewerkers noemde het ooit 'a careful, methodical process of image-building'.²² De geschiedenis laat zien dat de media weinig aandacht besteedden aan het rasprobleem voordat Martin Luther King een publiek figuur werd. Het sociale en morele probleem werd voorheen niet aangekaart, maar met de komst van King veranderde dit en raakten de media meer geïnteresseerd in de problematische situatie. Niet alleen *The New York Times*, maar ook andere kranten en nieuwszenders reserveerden ruimte voor deze nieuwskwestie en zelfs de zuidelijke pers was aanwezig. Op het moment dat de media meer aandacht besteedden aan de persoon van King en zijn speeches, kwam de reformatie pas echt op gang.²³

22 Fairclough, *To Redeem the Soul of America*, 3.

23 J. Nelson, 'The Civil Rights Movement: A Press Perspective', *Human Rights: Journal of the Section of Individual Rights & Responsibilities* 28.4 (2001) 3-4.

Langzaam maar zeker was de invloed van King gaan groeien. Vele studenten zagen hem als hun grote voorbeeld en hij was dan ook hun voornaamste inspiratiebron. Tijdens een van de sit-ins werd duidelijk gemaakt door James M. Lawson tot in welke mate hij werd verheerlijkt: 'Remember the teachings of Jesus, Gandhi, Martin Luther King'.²⁴

De March on Washington in 1963 zorgde ervoor dat de status van King nog meer toenam. De 'I have a dream'-speech was voor veel mensen erg indrukwekkend. In het bijzonder de blanke bevolking die nog niet erg bekend was met King's manier van spreken was ervan onder de indruk. Door middel van de televisie kon men gezamenlijk getuige zijn van deze toespraak en de meeste kijkers werden dan ook zeer geraakt door King. Dit resulteerde in een sterke toename van King's populariteit.²⁵

In het jaar 1964 won King de Nobelprijs voor de vrede. Hij kreeg de prijs vanwege zijn fanatieke inzet in de strijd tegen segregatie. Het winnen van deze prijs laat zien dat zijn populariteit zich niet alleen beperkte tot de grenzen van de Verenigde Staten. In de *New York Times* was destijds te lezen: 'Dr. King said that he felt gratification in know-

24 H. Sitkoff, *The Struggle for Black Equality* (New York 2008) 67.

25 A. Fairclough, *To Redeem the Soul of America* (Georgia 1987) 155.

ing that 'the nations of the world,' in bestowing the prize on him, 'recognize the civil rights movement in this country as so significant a moral force as to merit such recognition'.²⁶

In een ooggetuigenverslag uit het jaar 1959 van Kenneth A. McClane wordt een ontmoeting van Martin Luther King aan Martha's Vineyard beschreven. Hierin wordt duidelijk hoe men over King dacht: 'At thirty-one, Dr. King was one of the most famous people in the world, although, at my tender age, I knew only that he was—in my grandmother's highest accolade—a "great man"'. McClane geeft vervolgens ook weer hoe men kon reageren op de komst van deze populaire persoon: 'I vividly remember how Dr. King was immediately recognized. Everyone knew who he was; many wanted autographs. And as is so often the case in such situations, people found themselves becoming either tongue-tied or loquacious, the words seemingly spawning on their own'.²⁷ Dit verslag geeft aan dat Martin Luther King was uitgegroeid tot een icoon, een bekend figuur waar iedereen graag mee wilde converseren, maar door hun nervositeit niet meer uit

26 'Martin Luther King Wins The Nobel Prize for Peace', *New York Times*, 14 October 1964.

27 K.A. McClane, 'A King's Holiday: A Personal Reminiscence of Dr. Martin Luther King' *Antioch Review* 60.4 (2002) 678.

hun woorden konden komen. Het gezelschap van deze charismatische man maakte het dat mensen zich vereerd voelden bij hem in de buurt te mogen zijn. 'Indeed, I presume his enormous following—his great charisma—centered on his uncanny ability to make everyone feel important and sacred.

King voelde zich niet altijd even prettig bij de toegenomen druk, vooral in de beginjaren van zijn succes. Hij was een jonge man en had al zoveel verantwoordelijkheid. Men keek naar hem alsof hij het Afro-Amerikaanse volk zou gaan redden. In de *New York Post* uit het jaar 1957 geeft hij dan ook toe dat de druk hem soms iets te veel wordt en dat hij zich zorgen maakt over de toekomst. 'Frankly I am worried to death. A man who hits the peak at twenty-seven has a tough job ahead'.²⁸

HET SUCCES VAN DE BURGERRECHTENBEWEGING

Of het succes van de burgerrechtenbeweging te danken is aan globale veranderingen of dat het vooral lag aan de interne kracht en sterk leiderschap van de beweging zelf, is een belangrijke vraag die historici bezig houdt. Zoals al eerder vermeld, zijn er verscheidene factoren te noemen die invloed hebben gehad op het ontstaan van een gezamenlijke

28 C. Carson, *The Autobiography of Martin Luther King, Jr.* (New York 2001) 106.

opstand en het ontstaan van een meer gematigde omgeving. Duidelijk is geworden hoe King uitgroeide van een jonge man met een gezin en werkzaam als priester tot een persoon die vaker beschreven wordt als het heilige symbool voor raciale harmonie dan als een concreet historisch persoon.²⁹

Toch moeten we de rol van Martin Luther King niet overschatten

Wetenschappers John D. Skrentny en David J. Garrow, beiden gespecialiseerd in de Afro-Amerikaanse geschiedenis, hebben ieder hun eigen visie op dit vraagstuk en hebben duidelijk twee tegengestelde interpretaties. Skrentny wijst vooral op de internationale menta-

liteitsverandering. De mensenrechtenbeweging mag dan sterk geweest zijn en als voorbeeld en inspiratiebron dienen voor andere minderheden om te vechten voor vrijheid, maar de hele wereld - en niet alleen Amerika - bevond zich al in een overgangsproces. De tijd was rijp voor een fundamentele verandering ten aanzien van minderheden.³⁰ Garrow gaat in zijn boeken, en in het bijzonder in *Bearing the Cross: Martin Luther*

29 R. Weisbrot, 'Interpreting the Dream', *American Quarterly* 39.3 (1987).

30 J.D. Skrentny, 'The Minority Rights Revolution', in: E. Cobbs-Hoffman, J. Gjerde en E.J. Blum, *Major Problems in American History Volume 2* (Boston 2007) 336- 341.

King Jr., and the Southern Christian Leadership Conference, uitvoerig in op het optreden Martin Luther King tijdens de jaren zestig. King was een geestelijk leider en vader van drie kinderen, die uitgroeide tot een groot en invloedrijk persoon, iets waar hij zelf aanvankelijk niet op zat te wachten. Hij zou uitgroeien tot een charismatisch figuur, een man die mensen met zijn overtuigingskracht zou inspireren en leiden. Volgens Garrow is het voornamelijk de kracht van het individu, Martin Luther King, waardoor de burgerrechtenbeweging aan kracht toenam en zorgde voor vele successen, die uiteindelijk zouden dienen als belangrijk keerpunt in de geschiedenis.³¹

Martin Luther King Jr. werd ten tijde van de burgerrechtenbeweging door velen verheerlijkt en ook vandaag de dag beschrijven velen hem nog steeds als een heilig man. Toch moeten we zijn rol niet overschatten. De meest belangrijke aanleidingen voor het ontstaan van de burgerrechtenbeweging zijn het verloop van de Tweede Wereldoorlog en de frustraties die daaruit voortkwamen, de toename van Afro-Amerikaanse literatuur en de strategie van de Amerikaanse politiek ten tijde van de Koude Oorlog, moreel dan wel politiek beïnvloed. De invloed van de televisie heeft ook voor een groot deel bijgedragen aan het verloop van de beweging en de verandering van de publieke opinie.

31 D.J. Garrow, 'Martin Luther King, Jr.: The Emergence of a Grassroots Leader', in: E. Cobbs-Hoffman, J. Gjerde en E.J. Blum, *Major Problems in American History Volume 2* (Boston 2007) 327-335.

Zonder de aanwezigheid van de televisie had de burgerrechtenbeweging wellicht een totaal andere koers gevaren. Het succes van de burgerrechtenbeweging is niet alleen te danken aan grote organisaties als de SCLC of NAACP. Kleinschalige persoonlijke acties hebben hier ook in grote mate aan bijgedragen. Het lijkt onvermijdelijk King te associëren met de Afro-Amerikaanse strijd om vrijheid. Het feit dat King door middel van de media het rassenprobleem onder de aandacht bracht, is van groot belang geweest. Ook heeft hij met zijn inspirerende houding en vredelievende tactiek vele mensen gemobiliseerd. Toch is zijn aanwezigheid en inzet niet de meest belangrijke oorzaak voor het succes van de Amerikaanse rassenstrijd. Hij heeft zeer zeker een positieve bijdrage geleverd en heeft in sommige opzichten het proces versneld. Toch is King het product van de burgerrechtenbeweging en niet andersom<<

Kàbàk-Bàsstissi (middeleeuwse Kebab)

ANOUK IJLST EN HANS SCHOUWENBURG

KOKEN MET MARIETJE

In de middeleeuwen aten gewone mensen pap uit een grote pan. De rijken tafelden veel uitgebreider, met stukken vlees en allerlei exotische specerijen. Johanna Maria van Winter, oud-hoogleraar middeleeuwse geschiedenis, weet alles over de historische keuken. In iedere *Aanzet* schotelt zij u een bijzonder gerecht uit het verleden voor.

In de bloeiende moslimwereld van de Middeleeuwen was koken niets minder dan een kunstvorm. Er werden lyrische gedichten over geschreven, die soms spontaan tijdens de maaltijd ten gehore werden gebracht. De kebab uit dit recept komt uit een boek over de Turkse keuken, samengesteld door Mehmed Kamil in de negentiende eeuw. Toch mag dit recept middeleeuws worden genoemd: in de islamitische keuken bestaat namelijk een grote continuïteit, en het gerecht bevat ingrediënten die ook al tijdens de Middeleeuwen gebruikt werden. Een vertaalde versie van

het receptenboek van Mehmed Kamil werd in 1862 aan boord van het Koninklijke jacht Faiz Jehad aangeboden aan de onderkoning van Egypte. Een citaat uit het voorwoord illustreert deze gebeurtenis: 'During the visit of the late Viceroy of Egypt to England, he gave a banquet on board of his yacht, at which some of England's fairest ladies and greatest statesmen were guests, and were unanimous in their approval of the Turkish cuisine'.

BEREIDING

Snij 6 ons lamsvlees in blokjes en kook deze in water met zout. Haal, als het vlees bijna gaar is, de inhoud uit de pan en bewaar het vlees en kooknat apart. Snij vier courgettes in blokjes (niet te klein) en leg deze ook apart. Fruit vervolgens gesnipperde uien in verse boter. Hierna kunnen alle ingrediënten worden samengevoegd door het vlees, de ui en de courgette om en om in een grote pan te stapelen. Giet over dit alles het kooknat van het vlees. Het is belangrijk dat er vocht in de pan zit. Als er niet genoeg kooknat is, kan dit naar eigen inzicht worden aangevuld

met een runderbouillon. Deze kan worden getrokken van rundvlees, ui, zout en knolselderij.

Het geheel moet zachtjes sudderen tot de courgette zacht en gaar is. Voeg dan het sap van twee citroenen toe, en wat fijngehakte munt. Laat de kebab tenslotte nog twee minuten doorsudderen. Dien het gerecht op met peper en kneelpoeder, en pitabrood als bijgerecht. Bij dit gerecht kan muntthee worden gedronken, of water met ijs ter verkoeling.

INGREDIËNTEN

600 gram lamsvlees, 4 courgettes, ui, verse munt, 2 citroenen, boter, kaneel-poeder, zout en peper. Eventueel extra voor de bouillon: rundvlees en knolselderij. Als bijgerecht: pitabrood.

TOELICHTING

Vaste lezers van deze rubriek missen in dit recept misschien de verjus, het zure sap dat in de middeleeuwse keuken veelvuldig werd toegepast als azijn. In de Islamitische keuken gebruikte men echter citroenen voor een zure smaak. Citroenen, in het Westen kostbare importvruchten, waren in Turkije volop aanwezig.

... Lynn Hunt

Leren hoe te leren

GUIDO VAN EIJCK

Lynn Hunt is één van de meest toonaangevende cultuurhistorici sinds die discipline in de jaren tachtig de geschiedwetenschap ging domineren. Zij schreef over uiteenlopende onderwerpen: van de Franse Revolutie en de geschiedenis van de mensenrechten tot theoretische verhandelingen over de cultural turn. In Los Angeles sprak ik met haar over haar leven als historica, en over de toekomst van de geschiedwetenschap en ‘haar’ cultuurgeschiedenis daarbinnen. ‘De cultuurgeschiedenis moet weer kritisch worden’.

De deur staat open, uit de kamer klinkt haast onhoorbaar zachte vioolmuziek. Lynn Hunt zit achter haar computer, gekleed in een comfortabele zwarte fleece trui. Haar werkkamer bevindt zich op de zesde verdieping van Bunche Hall, het gebouw waarin het departement Geschiedenis van de University of California, Los Angeles (UCLA) is

gehuisvest. Deze stenen moloch steekt wat onwennig af tegen een campus die de bezoeker het gevoel geeft op de Universiteit van Bologna te zijn beland; afgezien van het Big Ben motief dan, dat bij tijd en wijle uit luidsprekers schalt.

Lynn Hunt werd geboren in Panama, maar groeide op in St. Paul, Minnesota. Met een Duitssprekende groot-

Lynn Hunt

vader uit Oekraïne en een grootmoeder afkomstig uit een Duits-Amerikaanse gemeenschap, koos zij als student aan Carleton College aanvankelijk voor de richting Duitse taal. Toch maakte zij na een master en promotie aan de Universiteit van Stanford naam als connaisseur van de Franse Revolutie. Het bracht

haar naar de universiteiten van Pennsylvania en Berkeley, en sinds 1999 in Los Angeles waar zij de leerstoel Moderne Europese Geschiedenis bekleedt. Daarnaast was zij te gast aan universiteiten in Utrecht, Amsterdam, Parijs en Beijing, en was zij in 2002 president van de prestigieuze American Historical Asso-

ciation.

Waarom besloot u geschiedenis te gaan studeren en daar ook in verder te gaan?

‘Zoals iedereen van mijn generatie, althans in de Verenigde Staten, was ik aanvankelijk geïnteresseerd in de opkomst van de Nazi’s. Maar geleidelijk verschoof mijn interesse naar de Franse geschiedenis. Dit gebeurde mede door de colleges van Carl Wiener, een jonge en enthousiaste docent aan Carleton College die de Franse Revolutie echt tot leven bracht. Tijdens zijn college over de val van Robespierre liep hij al zwaaiend met een zwaard over het podium heen en weer. Hij wist mij te winnen voor de Franse geschiedenis. En, al was ik nog nooit in Europa geweest, het trok mij meer om naar Parijs te gaan dan naar Bonn, de toenmalige hoofdstad van West-Duitsland’.

Enmaal in Parijs belandde Hunt in het bruisende, intellectuele Franse leven van de jaren zeventig. Beïnvloed door denkers als Jacques Derrida en Michel Foucault richtte Hunt zich op de revolutie die na 1789 plaatsvond in het denken van de mensen, en karakteriseerde zichzelf door een brede blik op het verleden. Zo richtte zij zich in *Politics, culture, and class in the French Revolution* (1984), het boek dat haar internationale faam bezorgde, op de politiek in vieringen en symbolen. Deze brede oriëntatie keerde terug in haar werk over geschiedtheorie, en in de ge-

schiedenissen van onder meer erotiek en gender, tijd en mensenrechten die zouden volgen.

Veel van uw collega’s specialiseren zich na verloop van tijd. Bij u ging dat andersom, en volgde op de Franse Revolutie een veelvoud aan onderwerpen. Hoe verklaart u deze diversiteit?

‘In september 1970 kwam ik voor het eerst naar Parijs. Die periode was ook het hoogtepunt van de Franse theoretici. Ik ging naar de inaugurele rede van Foucault, maar denk ook aan Derrida, Lacan, Barthes, Lévi-Strauss: er gebeurde zoveel in het Franse intellectuele leven! Als je je met Franse geschiedenis bezighield en lette op wat er om je heen gebeurde, zoals ik deed, moest je wel met die bredere vraagstukken aan de slag. Foucault, bijvoorbeeld, had het over de betekenis van de Westerse geschiedenis en over wat de geschiedenis van seksualiteit of de gevangenis ons hierover kon vertellen. Voor mij was het mooi dat Foucault over één onderwerp, dat binnen Frankrijk erg gevoelig lag, niet schreef: de Franse Revolutie’.

‘Naar mijn idee was juist de Franse Revolutie bij uitstek geschikt voor het aan de orde stellen van die bredere vraagstukken, omdat de aard van de Revolutie precies deze vraagstukken voortbracht. De vraag of je kan breken met het verleden leidde tot vraagstukken over tijd, de veranderende rol van vrouwen leidde tot vraagstukken over gender en de familie, de politieke im-

pact leidde tot een latere botsing tussen marxistische en antimarxistische interpretaties’.

‘Andere invloeden kwamen uit marxistische hoek. Vooral dat wat daaruit voortkwam, zoals het werk van de Italiaan Antonio Gramsci en ook E.P. Thompson, een held uit mijn studententijd. Ook kun je in de manier waarop ik de Revolutie als een soort collectieve biografie beschreef, de Amerikaanse socioloog Charles Tilly en diens sociologie van de politiek herkennen. Wat ik wilde weten was, wie de mensen waren die de Revolutie maakten. Waar zij werkten, woonden, en met wie zij omgingen. Maar waarin ik misschien verschilde van andere Amerikaanse historici was dat ik zo geïnteresseerd was in het Franse intellectuele leven in zijn totaliteit. Ik ging niet de archieven in als Foucault college gaf op het Collège de France. Maar ook wat Franse historici als Michel Vovelle en François Furet over de Revolutie zelf schreven, nam ik mee’.

‘Wat geschiedenis zo spannend maakt, zijn al die verwijzingen naar bredere, filosofische vraagstukken over het menselijk handelen. Dat is iets dat ik ook steeds op mijn studenten probeer over te brengen’.

In de jaren zestig en zeventig, toen Lynn Hunt studeerde, openden universiteiten hun deuren voor bredere groepen van de bevolking. Het waren ook de jaren van Woodstock en van de

studentenprotesten in Berkeley, Parijs, Amsterdam en elders, die zich keerden tegen het gezag en inspraak eisten binnen de universiteiten.

Hebben de roerige jaren zestig en zeventig, waarin u als historica werd gevormd, ook uw denken en schrijven beïnvloed?

‘Ik studeerde in de jaren zestig, wat één van de grote keerpunten in het Amerikaanse en misschien wel het hele Westerse leven was. Wat mij daarom zo interesseerde was de vraag hoe mensen zo snel van gedachten konden veranderen. De vrouwenrechtenbeweging, de homobeweging: hoe konden mensen die hun hele leven hetzelfde hadden gedacht daar zo snel in omslaan? In feite was dat wat ook tijdens de Franse Revolutie gebeurde. In 1789 verwachtte niemand een republiek zonder koning, terwijl die republiek er in 1793 toch kwam’.

‘Aanvankelijk richtte ik mij op de factieke sociale interactie binnen kleine groepen, zoals de meetings die mensen in 1789 vaak bijeenbrachten. Dit werd binnen twintigste-eeuwse feministische groepen ook wel ‘bewustmaking’ genoemd’.

‘Maar geleidelijk ging ik mij meer bezighouden met de media en met hun invloed op de beeldvorming van mensen. De ontwikkelingen in het Amerikaanse medialandschap sinds de jaren zestig wekten mijn interesse: het feit dat de televisie mensen beïnvloedde in

wat wel en niet acceptabel is. Daardoor ging ik mij verdiepen in het theater en de roman, en in visualisaties op schilderijen en zegels. Wat je daarin ziet zijn bovendien niet alleen representaties van nieuwe opvattingen en ideeën, maar ook middelen om simpelweg nieuwe vormen uit te proberen. Wie moest een Franse republiek bijvoorbeeld op een

zegel zetten om de nieuwe Republiek te symboliseren als dat niet langer de koning mocht zijn?’

Deze verbreding van het historisch bronnenmateriaal kenmerkte de cultuurgeschiedenis zoals die in de jaren zeventig vorm

kreeg. Cultuurhistorici beschouwden de geschiedenis voortaan als een doorlopend debat waarin het mensen zelf waren geweest die betekenissen verbonden aan de wereld waarin zij leefden. Daarmee brak het genre met politieke en sociologische modellen en processen die de geschiedschrijving lang hadden gedomineerd. Nieuw was ook de aandacht die nu uitging naar voorheen genegeerde groepen als vrouwen, arbeiders en etnische minderheden. De gewone man kreeg zo een stem en een verleden. Niet alleen verbreedde de cultuurgeschiedenis het vakgebied; het werd zelfs een van de meest populaire

“De cultuur- geschiedenis is verre van uitgeput”

disciplines binnen de geschiedschrijving. Lynn Hunt verwierf daarbinnen een toonaangevende positie, onder meer door haar onderzoek naar de politieke cultuur van de Franse Revolutie en publicaties als *The New Cultural History* (1989), een bundel onder haar redactie die richting aan de cultuurgeschiedenis wilde geven.

U heeft een toonaangevende rol gespeeld binnen de hedendaagse cultuurgeschiedenis. Vaak wordt gezegd dat het oneindige aantal onderwerpen van deze discipline als kracht en als zwakte gezien kan worden. Hoe staat het ervoor?

‘De cultuurgeschiedenis begon als een kritiek op de sociale en politieke geschiedenis, en was daarin erg succesvol. Het was een reactie op de aanname dat de geschiedenis te verklaren valt enkel vanuit rigide sociale afkomst of politieke processen. Cultuurhistorici lieten zien dat zulke groepen culturele constructies waren. Als benadering is de cultuurgeschiedenis, met een haast oneindige hoeveelheid bronnenmateriaal om het verleden te bestuderen, dan ook verre van uitgeput’.

‘Als kritiek was het dus erg succesvol, maar als centrale discipline binnen het vakgebied is het dat minder. Het probleem is dat de cultuurgeschiedenis een verzameling van onderwerpen is geworden die elk verband met de big picture verloor. Als dat zo blijft zal de cultuurgeschiedenis, denk ik, aan belang afnemen. Want als alles cultureel is, is het

betekenisloos en verliest het elke kritische noot’.

Wat zou er moeten gebeuren?

‘Ik denk dat we ons op een kruispunt bevinden. Cultuurhistorici stellen zich te zeer tevreden met deze beperkte onderwerpen, terwijl zij zich een bredere blik zouden moeten aanmeten. Wat de cultuurgeschiedenis nodig heeft is daarom meer samenhang, een metanarratief’.

‘Mijn vrees is namelijk dat de cultuurgeschiedenis voorbij gestreefd wordt door de interesse voor de globalisering, waarbij de geschiedenis wordt verklaard als continu proces van integratie. In de Verenigde Staten is dit steeds meer het onderwerp waar de aandacht naar uitgaat. Als de cultuurgeschiedenis hier niet op reageert zullen we terugkeren naar een geschiedschrijving gedomineerd door politieke en economische verklaringen’.

‘Zelf zie ik globalisering namelijk niet per definitie als iets dat gaande is sinds het begin van de mensheid, zoals velen ons willen doen geloven. Cultuurhistorici zouden zich hier moeten afvragen of dit inderdaad de richting en het ideaal is, en hoe we hier vervolgens over na moeten denken. De cultuurgeschiedenis moet weer kritisch worden, en de geschiedenis van globalisering biedt nu die mogelijkheid’.

Aan de UCLA loopt de lezingenreeks The Future of History en ook elders worden soortgelijke vragen

continu gesteld. Waarom zouden wij eigenlijk door moeten gaan met de geschiedenis te bestuderen? Hoe ziet de toekomst eruit?

‘De belangrijkste vraag lijkt mij: waartoe dient geschiedenis, en waarom doen we daar onderzoek naar? Ik denk dat de geschiedschrijving meerdere doelen dient. Allereerst

beantwoordt de geschiedschrijving al sinds haar professionalisering in de negentiende eeuw aan vragen over nationale identiteit en burgerschap. Maar daar blijft het niet bij. Want een doel is nu ook mensen in de wereld te plaatsen en de verhoudingen van groepen en naties binnen bredere, mondiale kaders te beschrijven. Een dergelijke ‘wereldgeschiedenis’ zal dan niet zozeer een geschiedenis van de ‘wereld’ worden, als wel een geschiedenis van de onderlinge verhouding van landen en gebieden met andere mondiale fenomenen. In Europa zie je nu een soort tussenvorm, waar mensen Europese geschiedenis beginnen te schrijven als de geschiedenis van meer dan één land; zoals wij in Amerika eigenlijk altijd naar Europa

*“Waar-
toe
dient
geschiedenis,
en waarom
doen we
daar
onderzoek
naar?”*

hebben gekeken. In de VS zou er daarentegen meer interesse moeten zijn in de geschiedenis van Zuid-Amerika, een onderwerp dat om onbegrijpelijke redenen totaal afwezig is: het zijn onze buren! We delen veel vraagstukken, maar die worden nooit samen besproken’.

‘Maar de geschiedschrijving heeft ook een filosofische, ethische en politieke component. Enerzijds om te begrijpen waarom we dingen doen zoals we ze doen; wie in een democratie leeft moet bijvoorbeeld iets weten over de herkomst daarvan. Anderzijds helpt de geschiedenis ons buiten onze eigen wereld en realiteit te denken, zoals bijvoorbeeld ook literatuur dat kan. Geschiedenis maakt je daarmee tot een outsider, maar tegelijkertijd ook tot een insider in een andere tijd of ruimte; en studenten zijn daar erg in geïnteresseerd. Zij willen weten hoe het was om te leven in het Oude Griekenland of de Middeleeuwen. Dit is een vaardigheid die de geschiedschrijving kan aanleren, en die ervoor zorgt dat wij het vreemde in onze eigen wereld niet zomaar vreemd vinden. Het zet aan tot nadenken waar bepaalde culturele conflicten over gaan. Dit is erg belangrijk nu bijvoorbeeld Westerse landen met grote groepen migranten te maken hebben. Daarom is het in Nederland nu zaak dat iedereen wat van de geschiedenis van de Islam afweet, zodat mensen daar geen idiotie en ongeïnformeerde dingen over zeggen. Wij in Noord-Amerika zouden het

Mexicaanse verleden beter moeten kennen omdat er nu eenmaal veel mensen in Amerika uit Mexico komen’.

U spreekt van de ethische plichten van de historicus. Kan deze ethische betrokkenheid ook niet averechts werken? Veel mensen keren zich bijvoorbeeld af van moralisering en een onbegrensd begrip voor andersdenkenden.

‘Dat is inderdaad altijd de moeilijkheid. In de jaren zeventig en tachtig woedde hier het debat of sociaalhistorici het imago van Amerika schaadden door zich zo te richten op de geschiedenissen van slavernij, en op de slechte behandeling van vrouwen en de indianen in dit land. Dat debat is nu voorbij!’

‘Historici veroorzaakten toen misschien opschudding, maar dat was niet verkeerd. De oorspronkelijke bewoners van Amerika, de bijdragen van slaven in bijvoorbeeld de Burgeroorlog; ook zij moeten onderdeel uitmaken van het nationale verleden. Niemand denkt nu nog dat het benoemen van deze negatieve kant van ons verleden de natie ten gronde richt. Integendeel, de erkenning van wat er in het verleden gebeurd is, zorgt juist voor een beter nationaal verhaal’.

Dus historici moeten actief het publieke debat stimuleren?

‘Absoluut. De historicus moet de nationale geschiedenis vertellen, maar bovenal de waarheid over die nationale geschiedenis zien te achterhalen. Ook als die waarheid oncomfortabel is.

Historici hebben daarom nog altijd een belangrijke politieke en ethische rol te vervullen binnen de geschiedenis van de natie'.

In uw woorden klinkt het ideaal van de geëngageerde academicus zoals dat bestond in de jaren zestig en zeventig, toen u studeerde. Hoe verschilt die tijd van het heden?

'Het grote verschil is dat toen ik naar de universiteit ging, niemand die studeerde zich zorgen maakte om het vinden van werk. Dit veranderde al snel, maar niemand had dat zien aankomen'.

'Toch geloof ik nog altijd heilig in de enorme impact van educatie op iemands kijk op de wereld. Daarom zouden we eens moeten stoppen met ons blind te staren op direct nut. Want het is niet zozeer belangrijk wat we leren, maar in plaats daarvan te leren hoe te leren. We moeten leren om creatief te zijn in de manier waarop je leert, en in ons geval naar het verleden kijkt, in plaats van iemand een omljnd corpus aan kennis bij te brengen. Specifieke vaardigheden zullen toch altijd weer veranderen'.

'Leren moet daarom ook leuk zijn. Het moet enthousiasmeren. Het moet iets zijn waarvan je ziet dat het ethisch, politiek, filosofisch of esthetisch uitdagend is: want het is spannend om wetenschappelijke vergelijkingen op te kunnen lossen, of de grenzen van wetenschappelijke kennis te mogen verkennen. Helaas sneeuwt juist die opwinding onder

in nut en baangerichtheid'.

Zijn er op dit vlak verschillen tussen de Verenigde Staten en Nederland die in het oog springen?

'Ons voordeel hier in UCLA zijn altijd onze middelen geweest. Neem de bibliotheek, waarin je rond kan blijven lopen en de meest fantastische dingen vindt. Het internet zal dit voordeel doen verminderen, net als veel andere onderlinge verschillen verder zullen afnemen. Het voordeel dat jullie in Nederland hebben is dat het academisch leven in een stad als Utrecht gewoonweg prettig en meer ongedwongen is. Helaas voor jullie zal ook dat afnemen, en zullen jullie meer zoals wij worden. Met een steeds grotere druk op publicaties en productiviteit, en dat met steeds meer studenten. Het fabrieksmodel van bestuur dat met al zijn beperkingen de hele Westerse wereld doordrenkt. Want begrijp mij niet verkeerd: de campus van de UCLA is prachtig, maar Utrecht is hemels' <<

De glimlachende sfinx
H.W. von der Dunk
Uitgeverij Bert Bakker, €34,95, 342p.
ISBN 9789035136380.

Doe af dat kogelvrij wetenschapsvest

GUIDO VAN EIJCK

'Wie hier een definitief slotwoord zoekt merkt dat Kleio verandert in een sardonisch glimlachende sfinx die ons beduidt: "Het was anders!" Het zijn inleidende woorden van H.W. von der

Dunks boek *De glimlachende sfinx*. Kernvragen in de geschiedenis. Plots blijkt hoe Kleio, de Griekse muze van de geschiedenis, in werkelijkheid een mythische sfinx is die mensen met verwarrende raadsels bestookt. Voor Von der Dunk is het een metafoor en startschot voor een omvangrijke uiteenzetting over de fundamentele vraagstukken binnen de geschiedschrijving, en over de aanwezigheid van de geschiedenis in hedendaagse vraagstukken.

Van 1967 tot 1990 was Hermann Walther von der Dunk (1928) hoogleraar twintigste-eeuwse en cultuurgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht. Sinds zijn emeritaat publiceerde hij onder meer over de verwevenheid van verleden en heden in *In het huis van de herinnering* (2007), het tweedelige en vuistdikke *De verdwijnende hemel* (2000) over de twintigste-eeuwse Europese cultuurgeschiedenis, en zijn jeugdherinneringen in *Terugblik bij strijklucht* (2009).

In *De glimlachende sfinx* opent Von der Dunk met 'een balans van deze tijd'. Een tijd die gekenmerkt wordt door de onophoudelijke rationalisering en professionalisering die al in de Verlichting werd ingezet, maar ook een tijd van tegenstrijdigheden. Want 'voor sommi-

gen' zo opent Von der Dunk zijn boek 'is vooruitgang altijd een synoniem geweest voor ondergang'. Zo ziet hij hoe de technologische beheersing van de wereld de verwarring van het individu daarbinnen voortbracht, en hoe ons

*De lijn
tussen
ironie en
sikkeneur
is soms
broos*

gelijkheidsideaal tot narcisme leidde. Evengoed zijn binnen de wetenschap universalistische termen als volk en natie onbruikbaar verklaard, terwijl daarbuiten verlichtingsbeginselen als vrijheid en democratie nog nooit zo vanzelfsprekend zijn geweest.

Ook de geschiedwetenschap is niet aan deze contradicties ontsnapt. Want waar onze historische kennis groter en gespecialiseerder is dan ooit tevoren, blijken historici niet langer in staat samenhangende waarheden te produceren. In plaats daarvan ziet Von der Dunk hoe 'voetnoten en literatuurlijsten als een soort kogelvrij wetenschapsvest dienen en alleen maar langer worden'. Historici zien zich, kortom, geconfronteerd met een glimlachende sfinx, die hen terugfluit en voorhoudt: 'Het was anders!'. Daarom bepleit Von der Dunk een herwaardering van historische waarheden, zoals die sinds de postmoderne

aanvallen op de 'grote verhalen' en het positivistische waarheidsstreven in diskrediet zijn geraakt. Hij mengt zich in het debat over de toekomst van de geschiedschrijving zoals ook Frank Ankersmit – voorheen Nederlands' meest vooraanstaande postmodernist binnen de geschiedschrijving – dat deed in zijn *De sublieme historische ervaring* (2007). Het zijn antwoorden op de postmoderne stelling dat alle pogingen tot het kennen van historische waarheden per definitie vergeefs zijn, terwijl dat postmodernisme volgens Von der Dunk 'niets in de plaats heeft kunnen stellen van wat het heeft afgebroken'.

Een rehabilitatie van het negentiende-eeuwse historisme dus, gebaseerd op de historische werkelijkheid. Opdat de geschiedenis daarmee weer als wegwijzer moge dienen. Want de taak van de historicus, zo stelt Von der Dunk, is wel degelijk het beschrijven van historische waarheden, gebaseerd op historisch feitenmateriaal. Dat deze waarheden met onze eigen tijd en standplaats verbonden zijn acht Von der Dunk daarbij onvermijdelijk: 'Wat dan 'historische waarheid' heet, is niet een hersenschim, maar wel noodgedwongen relationistisch en perspectivistisch, en alleen omdat ze dat is, is ze ook authentiek'.

Door dit relaas klinkt een ongelofelijke eruditie. Von der Dunk put uit de gehele Westerse filosofie en historiografie, uit de Klassieke Oudheid en zelfs Oosterse religies; en giet dit alles ook

nog eens in een kritische beschouwing van de moderne mens en maatschappij. Soms werkt al deze kennis zelfs als een obstakel, wanneer de auteur zichzelf verliest in uitwijdingen en lange zinnen die de lijn uit zijn betoog halen. En hoewel Von der Dunk zijn lezers al vroeg waarschuwt dat 'wie enkel ontspannen of een beetje cultuurhistorisch opgedirkt leesgenot zoekt' beter direct kan stoppen met lezen, dringt de gedachte zich op dat een compacter boek de impact ervan ten goede was gekomen.

De bovengenoemde sneer naar wie zich niet wil inspannen voor dit werk, is eveneens illustratief voor de soms broze lijn tussen ironie en sikkeneur. Von der Dunk stelt zich, volgens het klassieke beeld van de historicus, op als een gematigd conservatief die in staat is de waan van de dag door te prikken om zo fundamentele waarheden bloot te leggen. Echter, bij het lezen van de stelling dat 'kinderen en jeugdigen' tegenwoordig 'horen en weten [...] wat volwassenen horen en weten, die dan ook hun rol als mentor gedeeltelijk hebben afgestaan aan tv en computer', gaat het toch jeuken. Ook schrijft Von der Dunk de omgang met het verleden wel erg vaak toe aan zogezegd menselijke oerneigingen (een 'stamethos' of 'menselijke aard'). Voor de hedendaagse historicus voelen zulke verklaringen wat onwennig. Al is het tegelijkertijd te bewonderen dat Von der Dunk de daad bij het woord voegt als hij stelt dat

historici zich niet achter hun 'kogelvrij wetenschapsvest' moeten verschuilen.

De glimlachende sfinx is een buitengewoon knap boek dat op metaniveau de geschiedschrijving binnen de hedendaagse maatschappij overziet, en die maatschappij aan messcherpe analyses onderwerpt. Von der Dunk mag in zijn stijl en eruditie dan soms verwarrend zijn, het eindresultaat weerspiegelt een leven lang geschiedschrijving. Zijn observaties onthullen daarom de pijnpunten van het vakgebied<<

De vergeten wetenschappen. Een geschiedenis van de humaniora
Rens Bot
Bert Bakker 2010, 520 pagina's, € 24.90

Een groot verhaal

HANS SCHOUWENBURG

Met De vergeten wetenschappen schreef Rens Bot een prachtig boek dat in verschillende recensies al uitgebreid geprezen is. 'Een ongelooflijk rijk, mooi en gewaagd boek!' noteerde Rob Hartmans in de Groene Amsterdammer. 'Een adembenemende wetenschapsstudie'

voegde Michiel Leezenberg daar in het NRC Handelsblad aan toe. Ook Marinus de Baar, recenserend voor Trouw, was vol lof: hij noemde de prestatie van Rens Bot 'buitengewoon indrukwekkend'. Omdat ik hier niet nog eens alles wil herhalen wat anderen, die er meer verstand van hebben, al deskundiger en eloquenter opschreven, zal ik in deze recensie ingaan op twee vragen, die door de bovengenoemde kenners niet, of nog niet uitgebreid, behandeld zijn. I) Welke alternatieve benaderingen had Rens Bot kunnen kiezen bij het schrijven van zijn geschiedenis van de humaniora? II) Zijn geesteswetenschappen maatschappelijk relevant?

Het project van Rens Bot – zelf een bèta - is met recht indrukwekkend te noemen. Hij heeft een vergelijkende geschiedenis geschreven van de vakgebieden die tegenwoordig 'aan de universitaire faculteiten der alfa- of geesteswetenschappen bestudeerd worden' van de Oudheid tot heden, niet alleen in de westerse wereld, maar ook in China, India, Afrika en de Islambeschaving. Binnen deze geschiedenis meent Bot een doorgaande lijn te herkennen, die hij typeert als 'een zoektocht naar patronen in geesteswetenschappelijk materiaal aan de hand van methodische principes'. Met andere woorden: 'alfawetenschappers' in China, India en Griekenland zochten rond 600 v.Chr. al naar 'theoretische principes en empirische patronen in taal, literatuur,

muziek, kunst en verleden' en dat doen hun huidige collega's, tegenwoordig aan de universiteiten, nog steeds. Bot ziet de geschiedenis van de humaniora dan ook als een continue traditie van cumulatieve vooruitgang. Tegelijk is hij zich bewust van de beperkingen van zijn benadering: 'mijn verhaal [zal] slechts een van de vele mogelijke geschiedenissen van de geesteswetenschappen zijn'. Welke mogelijkheden zijn er nog meer?

Een benadering die lijnrecht tegenover die van Bot staat is een geschiedenis van de geesteswetenschappen in termen van breuken en discontinuïteit. Hiermee komen we bij de, zoals Michiel Leezenberg al terecht opmerkte in zijn recensie, enige eerdere omvattende geschiedenis van de geesteswetenschappen: De woorden en de dingen (1966) van Michel Foucault. Het bestaan van dit werk lijkt aan Bot voorbij te zijn gegaan, want hij beweert meerdere malen dat zijn boek 'de eerste poging [is], in welke taal ook, om tot een overkoepelende geschiedenis van de alfawetenschappen te komen'. De geschiedenis van de geesteswetenschappen bestaat volgens Foucault uit drie perioden, of epistemes - de Renaissance, de Klassieke tijd en de Moderne tijd – en niet, zoals bij Bot, uit een 'continue traditie van cumulatieve vooruitgang'. De geesteswetenschappen zoals wij ze nu nog kennen zijn ontstaan aan het einde van de achttiende eeuw. Foucaults conclusie is dan ook dat het object van de

geesteswetenschappen – de mens – een historische constructie is, een uitvinding met een geschiedenis, en daarmee met een duidelijk begin en een eind: de 'mens' zoals wij hem nu kennen zal verdwijnen, aldus Foucault, 'zoals een gezicht dat in het zand is getekend aan de vloedlijn van de zee'.

Het verhaal van Rens Bot valt onder de traditionele wetenschapsgeschiedenis. Hij heeft aandacht voor grote wetenschappers, en hun ideeën, maar niet voor de historische context waarin deze ideeën tot stand kwamen. Ook hier zijn alternatieve benaderingen mogelijk. In 1985 zorgden Steven Shapin en Simon Schaffer met hun boek Leviathan and the air-pump voor een revolutie in de wetenschapsgeschiedenis. Via een beschrijving van de onenigheden tussen Hobbes en Boyle over het doen van experimenten met een luchtpomp, lieten Shapin en Schaffer zien welke maatschappelijke, politieke en culturele factoren een belangrijke rol spelen bij de totstandkoming van wetenschappe-

Bot ziet de geschiedenis van de humaniora dan ook als een continue traditie van cumulatieve vooruitgang

lijke theorieën. Ze hadden hierbij niet alleen oog voor de bekende geschriften van deze wetenschappers, maar keken ook naar bronnen die tot nog toe over het hoofd gezien waren. Als Bot meer aandacht had gehad voor de historische context en voor de minder bekende geschriften van de alfawetenschappers die hij behandelt, zou er een hele andere geschiedenis ontstaan.

Rens Bot wil met zijn geschiedenis van de humaniora ook een lans breken voor de maatschappelijke impact van de alfawetenschappen. In onze huidige cultuur heerst het beeld dat vooral de bètawetenschappen grote doorbraken forceren, maar volgens Bot hebben ook geesteswetenschappers 'wereldveranderende ontdekkingen' gedaan. Hij noemt bijvoorbeeld de bronnenkritiek van Lorenzo Valla, die liet zien dat de Donatio Constantini een vervalsing was, en de formele grammatica van Panini, die de basis zou vormen voor de computertaal. Ook wijst hij op de negentiende-eeuwse ontdekking van de Indo-Europese taalfamilie, een vondst die aan de wieg zou staan van het genetisch onderzoek. Een van grootste 'ontdekkingen' in de moderne geesteswetenschappen noemt Bot echter niet: het doorbreken van 'grote verhalen'.

De afgelopen decennia hebben geesteswetenschappers laten zien dat veel dingen die in het heden voor vanzelfsprekend worden aangenomen dat vaak helemaal niet zijn. Begrippen als 'voor-

uitgang' en 'continuïteit' zijn daarmee problematisch geworden. Als Rens Bot het bijvoorbeeld heeft over 'Middel-eeuwse geesteswetenschappen' zullen historici dat 'deconstrueren' als anachronistisch en presentistisch. En Bots verhaal van continuïteit en cumulatieve vooruitgang zullen zij ontmantelen als teleologische Whig geschiedenis. Waar bètawetenschappers zoeken naar patronen, en hun activiteiten beschrijven in termen van lineaire vooruitgang en optimisme, proberen geesteswetenschappers dit juist te problematiseren. In plaats van vooruitgang spreken zij liever over discontinuïteiten. En naast optimistische verhalen over 'wereldveranderende ontdekkingen' hebben zij oog voor de minder fraaie kanten van de wetenschap. Juist hierin ligt de maatschappelijke relevantie van de geesteswetenschappen<<

Täter und Tabu. Grenzen der Toleranz in deutschen und niederländischen Geschichtsdebatten
Nicole Colin, Matthias N. Lorenz en Joachim Umlauf
Klartext, €22,00, 172 p.
ISBN 9783837503436

De NSB was niet antisemitisch en andere moreel onaanvaardbare taboes

SYRINX FAKKELDIJ

Welke plaats neemt een historisch taboe in? En hoe moeten wij daders zien? In de bundel Täter und Tabu wordt, aan de hand van de Nederlandse en Duitse geschiedschrijving, het fenomeen daders en taboes besproken. Het gaat er in deze historiografische debatten vaak niet zachtzinnig aan toe. Zoals de inleiding stelt, is het immers een spanningsveld tussen enerzijds het historisch onderzoek en anderzijds het idee dat van de geschiedenis geleerd moet worden. Eigenlijk gaat het vooral over de morele en politieke correctheid van taboes. Maar naarmate de bundel vordert, wordt steeds duidelijker dat het hierbij gaat over het verschil tussen historisch onderzoek vanuit de wetenschap en de politieke en morele correctheid vanuit het publieke debat. Beide hebben namelijk een andere opvatting over de vraag of het moreel acceptabel, ethisch verantwoord en politiek correct is om historisch onderzoek te doen naar daders. Hierbij moet gedacht worden aan onderzoek naar de NSB als partij of collaborateurs in Nederland. Maar ook het omgekeerde is het geval: de dader als een slachtoffer zoals de Duitsers in de Bombenkrieg.

Het is een heldere probleemstelling, die vooral in het eerste deel van het boek naar voren komt. Zowel Krijn Thijs als Evelien Gans behandelen de historiografie van het debat Grijs Verleden, naar het controversiële boek van Chris van der Heijden uit 2001.

In dit boek stelt van der Heijden het zwart-witte beeld over goed en fout ter discussie en laat zien dat er grijze nuanceringsen zijn tijdens de bezetting. In deze context ontstond de Nederlandse Historikerstreit waarin Van der Heijden korte metten maakt met het bestaande beeld over de bezettingsperiode. Het wordt ook duidelijk welke invloed herinnering en geschiedschrijving hebben op de bezettingsperiode. Immers, de oorlog was erg, maar de herinnering eraan maakte het erger, aldus Van der Heijden. Daarnaast hanteert hij de methode van Gleichmacherei, waarin hij stelt dat de situatie in Nederland wel meeviel. Ook de moord op de joden vergelijkt hij met andere massamoorden. Daarmee vraagt hij zich af of de moord op de joden wel zo uitzonderlijk was. Door de Gleichmacherei van ouders en slachtoffers laat Van der Heijden zien dat er meerdere lagen zijn aan te wijzen binnen de bezettingsperiode. Hoewel de artikelen van Thijs en Gans soms overlappingsen vertonen, wordt op een scherpe manier duidelijk waar historisch onderzoek schuurt met het beeld dat de publieke opinie en het collectieve geheugen heeft van de Tweede Wereldoorlog.

Chris van der Heijden hanteert dezelfde methode van Gleichmacherei ook in zijn eigen artikel. Joden waren ook lid van de NSB. Wat zegt dat over de joden? Dat ze ook fout waren? Nee, het zegt iets over de NSB als partij. Vol-

gens Van der Heijden is er geen goed historisch onderzoek geweest naar de NSB. De partij was niet altijd antisemitisch geweest en daarom waren ook joden lid. Wij hebben daarom ook geen correct beeld van de NSB als partij. Het historisch onderzoek naar de partij is dus altijd meer politiek dan historisch correct geweest. Hoewel van der Heijden wel fundamentele vragen stelt over de geschiedschrijving en daarmee veel stof doet opwaaien, blijft het enkel bij vragen en komt er geen bevredigend antwoord.

Grijs Verleden veroorzaakte een groot debat in de Nederlandse geschiedschrijving. Maar er zijn meer taboes. Gerard Hirschfeld behandelt de collaboratie in Vichy-Frankrijk en Nederland, waarbij hij de verschillende types van collaboratie onderscheidt. Wat uit zijn heldere en degelijk historiografisch artikel duidelijk wordt, is dat in de historiografie de eigen daderrol verdrongen en de collaboratie gemarginaliseerd werd, terwijl het verzet in de schijnwerpers stond. De conclusie van Hirschfeld is dat de verhouding tussen bezetter en bezette veel gecompliceerder was. Hij pleit daarom ook voor meer openheid bij het benaderen van pijnlijke vraag-

Centraal staat ook de Duitser als slachtoffer

stukken zodat deze collaboraties historisch goed onderzocht kunnen worden.

Het Duitse taboe op de Bombenkrieg en het Amerikaanse bombardement op Nijmegen komt in deze bundel ook uitgebreid aan orde. Centraal staat hier de Duitser als slachtoffer en het bijkomende taboe van het oorlogsleed aan Duitse kant. Opvallend is bovendien dat de Nederlandse regering in ballingschap niet reageerde op het Amerikaanse bombardement van Nijmegen. De vraag die gesteld wordt is waarom beide trauma's geen plaats hebben gekregen in de collectieve herinneringscultuur. Dat komt omdat op de Bombenkrieg eigenlijk een ander taboe rust: de dood van burgerslachtoffers en daarmee samenhangend de zinloosheid van de oorlog. Waarom zou je dat willen herdenken? De dood van burgerslachtoffers had, in tegenstelling tot de dood van soldaten, geen enkel nut en met dat onbehaaglijke feit willen we niet geconfronteerd worden.

Tot dan toe behandelt de bundel op een, informatieve en scherpe manier de taboes en de historiografische debatten. Maar het is de vraag wat de overige artikelen bijdragen aan de bundel. Oliver Lubrich behandelt buitenlandse visies op de Bombenkrieg, maar veel verder dan een rechtvaardiging van zijn methode komt hij niet. Ook de artikelen over het doorbreken van taboes in het theater en literatuur voegen weinig toe aan het interessante historiografische en

politieke vraagstuk van het taboe op ouders. Dit geldt ook voor het afsluitende artikel van van Christian Krijnen over de tolerantie vanuit filosofisch perspectief, met daarin veel verwijzingen naar de Reformatie.

De bundel gaat eigenlijk over de politieke correctheid bij het breken van taboes en waar deze correctheid ligt: in het historische onderzoek of in het publieke debat waar politieke en morele correctheid de boventoon voeren. Het is een interessant spanningsveld waarmee de bundel sterk begint. Met heldere, overzichtelijke inzichten in huidige debatten, kan menigeen proeven waar het taboe op ouders heerst. Te denken valt aan bijvoorbeeld de geallieerden die de verkeerde stad bombardeerden of de Duitsers die ook leden onder de oorlog. Het is alleen jammer dat de bundel aan kracht inboet met artikelen die er maar zijdelings mee te maken hebben. Het was misschien beter geweest om te schrijven over andere 'foute' taboes, zoals moffenmeisjes of kinderen van NSB'ers, dan over de kunstzinnige en filosofische uitingen van dadertaboes. Jammer is ook het ontbreken van een algemene conclusie waarmee teruggekeerd kon worden naar de probleemstelling over taboes. In deze missende conclusie zou verder uitgewerkt kunnen worden of het historisch onderzoek naar ouders ethisch verantwoord, politiek correct of moreel aanvaardbaar is<<

De Krimoorlog of de vernedering van Rusland

Orlando Figes

Nieuw Amsterdam, € 39,95, 672 p.

ISBN 9789046810248

Alleen de Fransen werden er beter van!

WESSEL TOONEN

De Krim was in de jaren 1853-1856 het toneel van een oorlog die talloze slachtoffers eiste. Wat begon als een ruzie over het beheer van de sleutels

van de Heilig Grafkerk in Jeruzalem mondde uit in een strijd waarin Rusland lijnrecht tegenover een coalitie van Frankrijk, Groot-Brittannië en het Ottomaanse Rijk kwam te staan. De Charge van de Lichte Brigade, het beleg van Sebastopol en het werk van Florence Nightingale zijn bekende elementen uit deze historische krachtmeting. De diepere religieuze grondslag van deze strijd bleef daarentegen tot op heden onderbelicht. In De Krimoorlog of de vernedering van Rusland doet de Britse historicus Orlando Figes, met de smet van de internet affaire nog op zijn naam, een poging om het perspectief van deze oorlog hiermee te verruimen.

In een uitgebreid onderzoek probeert Figes zijn lezer ervan te overtuigen dat de Krimoorlog het beslissende keerpunt in de geschiedenis van Europa, Rusland en het Midden-Oosten vormde. Ook wil hij vernieuwend zijn door religieuze achtergronden als verklarende factor op te werpen. Figes probeert zich hierbij van zijn Britse perspectief te ontdoen door een totale geschiedenis van de Krimoorlog te schrijven. Met behulp van een veelomvattend scala aan Russisch, Frans, Brits en Ottomaans bronnenmateriaal schetst hij een verhaal waarin geopolitieke, culturele, religieuze en historisch gegroeide omstandigheden aan de orde worden gesteld. Deze methode schept de verwachting van een genuanceerd en weloverwogen oordeel over de oorzaken en gevolgen van de

Krimoorlog. Hoe rijmt dit met 'de vernedering van Rusland?'

Om deze vraag te beantwoorden neemt Figes zijn lezers mee naar een tijdperk lang voordat het eerste schot van de Krimoorlog werd gelost. Met een vlotte schrijfstijl beschrijft hij de buitenlandse politiek van het tsaristische

Rusland onder Peter en Catharina de Grote. Figes bespreekt het vermeende Russische machtsstreven om zich als een nieuw hellenistisch Byzantijns keizerrijk te vestigen. Het beleid van Rusland ten opzichte van de Krim, bijvoorbeeld de naamsverandering van het Tartaarse Krym in het Griekse 'Taurida', ondersteunt dit vermoeden.

Het geleidelijke verval van het Ottomaanse Rijk speelt een sleutelrol in Figes' betoog

Het geleidelijke verval van het Ottomaanse Rijk in de negentiende eeuw speelt een sleutelrol in Figes' betoog. Na een uiteenzetting van de toenemende Russische invloedssferen in het 'zieke' Ottomaanse Rijk introduceert hij een nieuwe hoofdrolspeler: tsaar Nicolaas I, 'de man die meer dan wie ook verantwoordelijk zou zijn voor de Krimoorlog'.

De pen wordt diep in de gal gedoopt bij de beschrijving van deze man. In een krachtige samenvatting noemt Figes Nicolaas' 'streng en arrogante karakter' en zijn 'Spartaanse voorkeuren'. Geweld door een erfelijke geestesziekte werd Nicolaas steeds 'prikkelbaarder en ongeduldiger' terwijl hij de verdediging van de orthodoxie in zijn buitenlandse politiek centraal stelde. Nicolaas' toewijding aan de Heilige Alliantie en het Concert van Europa sloeg uiteindelijk om in de aloude 'goddelijke missie' van Rusland om de christenen te bevrijden en in één orthodox rijk te verenigen. Het is deze historisch gewortelde religieuze grondslag die Figes tot structurele oorzaak van de Krimoorlog verheft.

Wat niet mag worden vergeten is dat de reeds gespannen internationale betrekkingen in de aanloop naar de Krimoorlog ook door grootschalige Russofobie werden verhevigd. De angst voor het 'van nature agressieve' Russische volk werd met propagandistische middelen ondersteund en oefende grote invloed uit op de publieke opinie, met name die van Groot-Brittannië. Het toenemende belang van publieke opinie is kenmerkend voor het keerpunt dat de Krimoorlog in de geschiedenis van de internationale betrekkingen vormde. Zelfs een bezoek van tsaar Nicolaas I aan het Britse koningshuis en een beschaafd herengesprek aldaar kon de stemming niet meer verbeteren.

De historische breuk die de Krim-

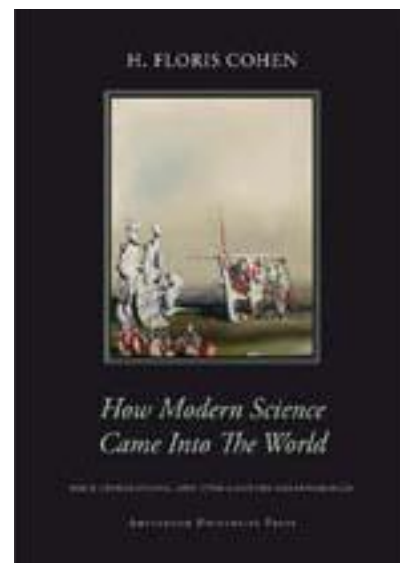
oorlog vormde keert verder terug in Figes' beschrijving van de gevechten zelf. Onder meer de 'nieuwe industriële technologieën, moderne geweren, stoomschepen en spoorwegen' en nieuwe vormen van logistiek en communicatie maakten deze strijd tot de eerste totale oorlog in de geschiedenis van Europa, Rusland en het Midden-Oosten.

Wat begon als een ruzie over het beheer van de sleutels van de Heilig Grafkerk in Jeruzalem, mondde uit in een slagveld waar dodelijke epidemieën welig tierden. Niet alleen de emotionele reacties van soldaten op het slagveld, waar de dood zich 'in alle mogelijke gedaanten en vormen' voordeed, maar ook de verbroedering tussen de geallieerden en de Russen direct na afloop van de strijd krijgen een plaats in Figes' geschiedschrijving. Een gebeurtenis van lang geleden krijgt hierdoor een zeer menselijk gezicht.

Eindigde de Krimoorlog dan in de vernedering van Rusland? Rusland werd inderdaad zwaar gestraft in de vredesbesprekingen. Zij moest de Zwarte Zee, haar beschermrecht van christelijke gemeenschappen in het Ottomaanse Rijk en haar protectoraat over de Donauvorstendommen inleveren. Het Ottomaanse Rijk werd ook vernederd, omdat zij moest toezien hoe westerse mogendheden haar soevereiniteit aantastten. Groot-Brittannië beschouwde de oorlog als een mislukking en bleef achter met gevoelens van woede en

schaamte. Alleen de Fransen werden er beter van. Zij waren nu immers de sterkste Europese continentale macht geworden.

Orlando Figes laat met *De Krimoorlog* of de vernedering van Rusland zien dat hij een begenadigd schrijver en historicus is. De deskundigheid waarmee hij zijn bronnen hanteert en de vloeiende schrijfstijl waarmee hij zijn bevindingen uitwerkt resulteren in een overtuigend betoog waarin de Krimoorlog het beslissende keerpunt in de geschiedenis van Europa, Rusland en het Midden-Oosten vormde. Een keerpunt waarbij godsdienst aan de basis lag, vernederingen werden geleden en waar alleen de Fransen beter van werden<<

H. Floris Cohen

Amsterdam University Press 2010

784 pagina's; € 65,-

ISBN 978 90 8964 239 4

Grand narratives en nieuwe vragen

ROLAND BERTENS

Drie jaar na het verschijnen van *De herschepping van de wereld*. Het ontstaan van de moderne natuurwetenschap verklaard, komt Hendrik Floris Cohen met zijn vuistdikke, van voetnoten voorziene verklaring voor de opkomst en consolidatie van een stelselmatige traditie voor het bestuderen van de wer-

king van de natuurlijke wereld in het Europa van de 17e en 18e eeuw. De academische grote broer van het populair-wetenschappelijke *De herschepping* liet door vertraging op zich wachten, maar nu wordt de lezer die niet geheel overtuigd was geraakt van de argumenten in het boek uit 2007 getraakteerd op een meer uitgebreide en diepgaande analyse van wat volgens Cohen de Wetenschappelijke Revolutie genoemd zou moeten worden. Is het ruim 750 pagina's tellende boek de moeite waard? Slaagt Cohen er in de opkomst van de moderne natuurwetenschap op geloofwaardige wijze te verklaren?

Het – slechts voor de helft onbevredigende – antwoord moet luiden: ja en nee. Ja, want Cohen presenteert in zijn monolithische werk een zeer genuanceerde en geloofwaardige visie op de noodlottigheden van vormen van natuurkennis door de eeuwen en culturen heen. Nee, want het is simpelweg onmogelijk om een alomvattende master narrative te bieden van het onmeetbaar ingewikkelde feiten- en ideeëncomplex dat de 'Wetenschappelijke Revolutie' is komen te heten binnen de wetenschapsgeschiedenis. Cohen legt zich echter niet neer bij dit besef. Integendeel, hij is zich volkomen bewust van de methodologische en theoretische beperkingen die aan de bestudering van de opkomst van natuurwetenschap kleven en confronteert de lezer hier ook

mee. Dit is wat Modern Science op fenomenale wijze onderscheidt van De herschepping.

Maar om te beginnen met de these van het boek. In de kern verschilt de argumentatiestructuur die Cohen in Modern Science hanteert niet wezenlijk van die in De herschepping; het boek moet eerder als een verdieping worden beschouwd van wat hij eerder schreef en niet zozeer als een verbreding.

Cohens verklaring voor de opkomst van de moderne natuurwetenschap draait in de kern om een concept dat hij 'culturele transplantatie' noemt. Zowel in het oude Griekenland als in het China van de Strijdende Staten (tot ca. 221 v. Chr.) ontstonden er duidelijke tradities voor het bestuderen van de natuur. In Griekenland kregen deze zogeheten 'vormen van natuurkennis' de concrete invulling van enerzijds Athene: de filosofische totaalsystemen van onder meer Plato en Epicurus die draaiden om het verklaren van de wereld vanuit axioma's en deductie. Anderzijds was er de Alexandrijnse vorm van natuurkennis, waarbij op een hoog niveau van abstracte wiskunde werd gekeken naar enkele specifieke natuurlijke fenomenen. Er bestond volgens Cohen een fundamenteel verschil tussen de twee vormen van natuurkennis, dat verhinderde dat ze met elkaar tot synthese kwamen. Vervolgens kijkt Cohen naar de wijze waarop in China op stelselma-

tige wijze over de natuur werd nagedacht, waarbij hij tot de conclusie komt dat er daar meer van een wereldbeeld gesproken kan worden gebaseerd op associatief denken en een grote rol voor natuurlijke harmonie in het heelal.

Hiermee is de fundering eigenlijk gelegd voor de hoofdvraag: hoe komt het dat de vormen van natuurkennis zoals die door de Grieken werden aangehangen de mogelijkheid kregen zich te ontplooien tot iets dat in een verre toekomst met Newton de vorm van natuurwetenschap zou aannemen? Waarom gebeurde dit niet met de Chinese vorm van natuurkennis? Hier komt de culturele transplantatie in het spel: volgens Cohen is er in de geschiedenis door contingente factoren meerdere malen de mogelijkheid geweest voor de Griekse vormen van natuurkennis om weer op te duiken, en voor de Chinese niet. De vraag is niet zozeer of de klassieke bronnen bij elk van deze ople-

*Cohens
verklaring voor
de opkomst van
de moderne
natuur-
wetenschap
draait om wat
hij 'culturele
transplantatie'
noemt*

vingen enkel vertaald werden, maar of een specifieke vorm van natuurkennis omgevormd werd tot iets dat meer potentieel had. Dit gebeurde volgens Cohen pas echt met Galilei en Descartes, die respectievelijk de Alexandrijnse en de Atheense vormen van natuurkennis omvormden tot wezenlijk andere vormen van natuurkennis die uiteindelijk, samen met de experimentele methode zoals die door onder meer Bacon in de 17e eeuw werd gepropageerd, door Newton tot een synthese gebracht kon worden.

Cohen breekt met zijn visie radicaal met de heersende opvatting binnen de historiografie dat er geen sprake was van een echte 'revolutie'. Integendeel, hij plaatst maar liefst zes afzonderlijke revoluties van elk ongeveer dertig jaar in de periode tussen Galilei en Newton. Dit is geoorloofd omdat hij met het boek niet alleen een nieuwe verklaring voor de opkomst van de natuurwetenschap geeft, maar ook wil breken met de trend van scepsis binnen de wetenschapsgeschiedenis betreffende de master narrative: wetenschapshistorici moeten zich realiseren dat er niet één groot verhaal is dat alle facetten van de Revolutie belicht, maar dat er wel degelijk een breed kader mogelijk is dat nader onderzoek noodzakelijk maakt. Cohen schept dat kader met dit boek, waarin hij gebruik maakt van een geheel nieuwe conceptualisering en be-

nadering – die van de interculturele vergelijking – en op bruikbare wijze een lans breekt voor what if-history. Volgens hem had Galilei ook best in de Islamitische wereld van de Abbasieden en Umayyaden kunnen opduiken, maar deze mogelijkheid werd door invasies en toeval in de kiem gesmoord.

Vanzelfsprekend valt er kritiek te leveren op sommige verklaringen die Cohen presenteert: zo krijgt het Chinese wereldbeeld door de geringe aandacht een welhaast esoterisch karakter, en vallen er kanttekeningen te plaatsen bij de harde scheiding tussen Alexandrië en Athene als men beseft dat Archimedes zijn leven doorbracht op Syracuse. Maar over het geheel genomen slaat Floris Cohen met Modern Science een nieuwe weg in binnen de wetenschapsgeschiedenis, waarin methodologische scepsis en onderzoeksdrang zich op vruchtbare wijze vermengen tot een onderzoeksprogramma dat een hernieuwd impetus zou moeten geven aan de bestudering van een cruciale periode in de wereldgeschiedenis<<

Herman de Liagre Böhl, Amsterdam
op de helling. De strijd om
stadsvernieuwing
Boom, €35,-, 478 p
ISBN 9789085069515

“Met stenen moet je niet gooien, maar metselen”

ANOUK IJLST

De auteur van dit uitgebreide werk, Herman de Liagre Böhl, is een in Leiden opgeleid historicus. Hij werkte later als universitair hoofddocent politicolo-

gie, en dat blijkt ook uit de werken die hij heeft gepubliceerd. Deze richtten zich namelijk vaak op politiek en beleid in Nederland. Zo schreef hij eerder over het naoorlogse industrialisatiebeleid in Nederland, publiceerde hij een biografie van Nederlands politicus Herman Gorter en een artikel over de Amsterdamse burgemeester Wim Polak. In zijn inleiding wijst de Liagre Böhl erop dat dit laatste artikel hem op het spoor zette van een andere bestuurder, namelijk Jan Schaefer. Deze wethouder speelde een belangrijke rol in de Amsterdamse stadsvernieuwing in de jaren '70 en '80, het onderwerp van 'Amsterdam op de Helling'.

Tegen de jaren '70 verkeerde de hoofdstad in slechte staat. Dit had verschillende oorzaken, waaronder slechte funderingen, achterstallig onderhoud en slooptartijen in de Tweede Wereldoorlog. De slechte staat van de woningen leidde weer tot andere problemen, zoals leegloop van de stad. Er moest iets gebeuren, en zo kwam in 1969 de Nota Stadsvernieuwing tot stand, die steunde op 'reconstructie' en 'rehabilitatie'. Men streefde naar open nieuwbouw met veel groen. Dit werd al snel opgevolgd door een meer behoudende nota met betere planning. De beleidsmakers kwamen in de knoop toen ze aan de ene kant de 'minst-daadkrachtigen' als eerste wilden helpen, maar aan de andere kant een 'evenwichtiger bevolkingsopbouw' wilden bereiken. Een aantal wij-

ken, waaronder de Dapperbuurt, werden aangepakt. De bewoners waren het hier echter niet altijd mee eens, en dit leidde tot spanningen. Al met al verliep het proces niet uitermate vlot. Volgens de Liagre Böhl veranderde dit alles in 1978, toen de eerder genoemde politicus Jan Schaefer ten tonele verscheen.

Deze uit Amsterdam afkomstige PVDA'er speelde een grote rol in de stadsvernieuwing, eerst als staatssecretaris van volkshuisvesting en later in zijn functie als wethouder in Amsterdam. De Liagre Böhl lijkt deze politicus zeer te waarderen en schetst een beeld van hem als een flamboyant en daadkrachtige man. Hij beschrijft Schaefer als iemand met 'tomeloze energie', 'volumineus van stem en postuur' en zegt dat de man bekend stond als 'opgestroopte-mouwen-socialist'. De Liagre Böhl onthoudt de lezer geen smeutige citaten: "Die notitie van jou daar veeg ik mijn reet mee af" en de min of meer beroemde uitspraak: "Is dit beleid, of is erover nagedacht?". Toch benadrukt de Liagre Böhl ook een wat subtielere kant van de politicus: "Amsterdam moet op Amsterdam blijven lijken". En dit is precies waar Schaefer naar streefde. Hij keerde zich tegen veel elementen die tot dan toe van belang waren in de stadsvernieuwing. Hij vond evenwichtige bevolkingssamenstelling onnodig, net als nieuwe stratenpatronen en het bouwen voor gezinnen. Wel wilde hij dat bewoners meer inspraak kregen.

Het plan dat onder Schaefer leiding tot stand kwam, was haast behoudend en zeer stedelijk. De Liagre Böhl wijst erop dat Schaefer vele portefeuilles beheerde, waaronder Stadsvernieuwing en Volkshuisvesting. Hij kon dus zelf veel regelen en wist daarnaast de juiste mensen om zich heen te verzamelen. Onder Schaefer kwam de stadsvernieuwing goed op gang, werden er zo'n 70.000 woningen opgeknapt en 30.000 nieuwe gebouwd. Een belangrijk element voor dit succes was dat de weerstand van bewoners afnam door de inspraak die ze kregen. Samenwerken met de buurtbewoners was belangrijk, maar de kraakbeweging bleef tegenwerken. Doelend op de krakers gebruikte Schaefer de volgende leus in een verkiezingscampagne: "Met stenen moet je niet gooien, maar metselen".

Schaefer en de stadspolitiek spelen dus een grote rol in 'Amsterdam op de Helling', maar zijn zeker niet de enige zaken waar de auteur aandacht aan besteedt. Ook het karakter en de geschiedenis van de verschillende stadswijken, architectuur en sociale fenomenen uit die tijd ontbreken niet. Zo wordt er een apart hoofdstuk besteedt aan de rol van de kraakbeweging. Het knappe aan dit boek is dat de Liagre Böhl al deze onderwerpen belicht, zonder het boek verwarrend te maken. De lijn is goed te volgen door een duidelijke indeling en heldere manier van vertellen.

Het boek is een erg mooie uitgave.

Halverwege zijn zestien pagina's met kleurenfoto's te vinden van het hedendaagse Amsterdam. De rest van de tekst is voorzien van historische zwart-wit afbeeldingen die een goede aanvulling zijn op de tekst. Al deze afbeeldingen zijn zeer nuttig voor lezers die weinig

“Amsterdam moet op Amsterdam blijven lijken”

weten van Amsterdam en zich met alleen de tekst geen beeld kunnen vormen. Sowieso heeft dit boek meer te bieden aan de Amsterdam-kenner, dan aan de lezer die niet weet welk gebied wordt bedoeld met ‘de strook tussen Lutmastraat en Amstelkanaal’. Enige kennis van Amsterdam lijkt wel voorondersteld.

De wijken worden afzonderlijk behandeld, waarbij de Liagre Böhl ruim de tijd neemt voor karakter beschrijving. De afzonderlijke behandeling per wijk is ook nodig, omdat de stadsvernieuwing in elke wijk zeer verschillend verliep. De beschrijvingen zijn erg leuk voor de historicus die zich met een dergelijk gebied bezighoudt, maar de geïnteresseerde lezer zal waarschijnlijk selectief lezen. De zeer precieze beschrijving (‘Ook kwam er centrale verwarming’) kan namelijk hier en daar wat eentonig worden.

‘Amsterdam op de Helling’ is een

zeer compleet, goed onderbouwd werk dat, afgezien van een lichte overdaad aan details, prettig leest<<

Wij zijn altijd op zoek naar Utrechts schrijftalent. Dus lijkt het je leuk om mee te werken aan het historisch studententijdschrift Aanzet, stuur dan een motivatie en een tekst van jouw hand naar redactie.aanzet@gmail.com. Momenteel zijn wij ook hard op zoek naar een vormgever die met onder meer InDesign en Photoshop uit de voeten kan.

Heb jij een goede scriptie geschreven en wil je dat meer mensen die kunnen lezen? Publiceer deze dan in Historisch Tijdschrift Aanzet! Stuur je scriptie op naar redactie.aanzet@gmail.com en vermeldt daarbij het onderwerp en de vraagstelling van je scriptie.

Aan een eventuele publicatie gaan, in samenspraak met de redactie, de nodige aanpassingen vooraf, zodat de scriptie die je voor de docent schreef een artikel wordt voor een bredere doelgroep. De redactie behoudt zich het recht om inzendingen zonder opgaaf van reden te weigeren.

**UTRECHT
GESCHIEDENISPRIJS**

Inzenden voor 1 januari 2012

De Utrecht Geschiedenisprijs bestaat uit een bedrag van €2.500,- en een penning.

Een artikel dat in aanmerking wil komen moet gebaseerd zijn op nieuw en oorspronkelijk onderzoek of op een nieuwe interpretatie van bestaand onderzoek naar de geschiedenis van de stad of provincie Utrecht en mag nog niet gepubliceerd zijn.

In overleg met de jaarboek redactie zal het winnende artikel worden gepubliceerd in het jaarboek Oud-Utrecht. Kijk voor voorwaarden, details en inszendgegevens op www.oud-utrecht.nl of vraag naar de voorwaarden bij Marnie Wagman, secretaris@oud-utrecht.nl / 0647 960 938.

Oud-Utrecht
Kort van Utrecht en anderszins uitgegeven in de provincie Utrecht